

OSMANLI REJİ İDARESİ ÇATISI ALTINDA HAK ARAYIŞ MÜCADELESİ: KASAPYAN NAZMİ EFENDİ'NİN ZİMMET MESELESİ (1904-1910)

THE STRUGGLE FOR RIGHTS UNDER THE OTTOMAN REGIME: THE EMBEZZLEMENT CASE OF KASAPYAN NAZMİ EFENDİ (1904-1910)

Mustafa DAĞ

Arş. Gör. Dr., Harran Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Osmanlı Müesseseleri ve Medeniyet Tarihi Ana Bilim Dalı, mustafadag@harran.edu.tr

İbrahim Halil TANIK

Doç. Dr., Harran Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Ana Bilim Dalı, haliltanik@harran.edu.tr

Makale Bilgisi

Türü: Araştırma makalesi
Gönderildiği tarih: 3 Aralık 2023
Kabul edildiği tarih: 6 Şubat 2024
Yayınlanma tarihi: 25 Haziran 2024

Article Info

Type: Research article
Date submitted: 3 December 2023
Date accepted: 6 February 2024
Date published: 25 June 2024

Anahtar Sözcükler

Reji Şirketi; Ankara; Tütün;
Zimmet; Yolsuzluk

Keywords

Regiment Company; Ankara;
Tobacco; Debit; Corruption

DOI

10.33171/dtcjournal.2024.64.1.8

Öz

Reji Şirketi, Osmanlı İmparatorluğu genelinde tütünün üretim, tüketim, ticaret ve imalatını denetim altına almak amacıyla çokuluslu yabancı sermaye eli ile kurulmuş bir müessesesidir. Tütünün her türlü faaliyetini denetlemek amacıyla Düyün-ı Umümiyye İdaresi bünyesinde 1883 yılında kurulan şirket, 1884 yılında imparatorluk genelinde teşkilatlanmıştır. Teşkilatlandırıldığı vilayetlerden biri de Ankara'dır. 1925 yılına kadar vilayette faaliyette olan idare; politikalarından dolayı üretici, tüketici ve tüccar ile birtakım sorunlar yaşamıştır. İdarenin bu kesimlerle yaşamış olduğu sorunların yanı sıra kendi bünyesinde istihdam etmiş olduğu görevlilerle ilgili usulsüzlükler meydana gelmiştir. Ankara Reji İdaresi'ndeki bu problemlerin temel kaynağı idare kasasından memurların zimmetlerine para geçirmeleridir. Bu bağlamda, Ankara Reji İdaresi'nde ambar memuru Kasapyan Nazmi Efendi'nin yolsuzluk davası çalışmanın ana temasını oluşturmuştur. Bu konu kapsamında elde edilen bilgiler incelenerek dava sürecinin ne şekilde cereyan ettiği ve neticelendiğini tespit etmek çalışmanın temel amacını oluşturmuştur. Nazmi Efendi ile idare arasında 1904 ile 1910 seneleri arasında cereyan eden zimmet davası arşiv belgeleri ve telif eserler ışığında incelenmiştir. Bilhassa şirketin teşkilat yapısı, iddiaların Ankara Vilayeti Meclis-i İdaresi Bidayet Mahkemesi'nde tahkik edilmesi ve kararın Şûrâ-yı Devlet Muhakemat Dairesi İstînâf Mahkemesi'nde temyiz edilmesi süreci ayrı başlıklar halinde ele alınmıştır. Kasapyan Nazmi Efendi'nin hukuki sürecinde farklı makamların işletildiği, gayrimüslim bir vatandaşın üst mahkemeye müracaat edebildiği, özerk yapısı olmasına rağmen devlet adli makamlarının nihai karar mevki olduğu gibi sonuçlar, çalışmanın bulguları arasındadır.

Abstract

The Reji Company is an international institution established by multinational foreign capital to control the production, consumption, trade and manufacture of tobacco throughout the empire. Established in 1883 under the Düyün-ı Umümiyye Administration in order to control all kinds of tobacco activities, the company was organised throughout the empire in 1884. Ankara was one of the provinces where it was organised. Until 1925, the administration, which was active in the province, had some problems with producers, consumers and merchants due to its policies. In addition to the problems the administration had with these segments, some problems also arose among the officials it employed within its own organisation. As was the case throughout the Empire, the main source of these problems in the Ankara Reji Administration was the embezzlement of money from the administration coffers by the officials. In this context, the corruption case of Kasapyan Nazmi Efendi, who worked as a warehouse clerk in the Ankara Reji Administration, constitutes the main subject of our study. The main purpose of our study is to examine the information obtained within the scope of this subject and to determine how the case process took place and how it was concluded. In this framework, the embezzlement case between Nazmi Efendi and the administration between 1904 and 1910 is analysed in the light of archival documents and copyrighted works. In particular, the organisational structure of the company in the administration, the investigation of the allegations in the Ankara Provincial Council of Administration Bidayet Court and the appeal of the decision in the Court of Appeal of the Shûrâ-i-State Muhakemat Department are discussed under headings. As a result of the investigations, it was determined that Kasapyan Nazmi Efendi embezzled money from the administration coffers.

Giriş

Ana vatanı Amerika kıtası olan tütün (Dağ, 2021a, s. 445), Christopher Columbus ve arkadaşları tarafından 1492 yılında keşfedilmiştir (İnalçık, 2006, s. 242-243; Arıkan, 2002, s. 20-21; Öner, 2007, s. 333; Seydioğulları, 2010, s. 3; Çakmak, 2014, s. 448). Tütün, yerli ahali tarafından *Tabacum* olarak isimlendirilmiştir (Zaitsev, 2007, s. 98; Akkayan, 2007, s. 523; Güran, 1990, s. 82-83; Dağ, 2021b, s. 208). *Tabacum* ismi Haiti ve Küba'nın yerli sakinleri tarafından içilen yaprakları tanımlamak için kullanılan kelimedenden türetilmiştir (Uygur, 2023, s. 169-170). Bilim dünyasında ise *Nicoiana* adını almıştır. Bu isim Catherine de Medici'nin (1519-1589) oğlunun migren hastalığını tedavi etmek için Lizbon'da Fransız büyükelçiliği yapan Jean Nicot'a (1530-1600) atfen verilmiştir. Zira büyükelçi Fransız sarayına çağrılarak burada tütün tedavisi ile kraliçenin oğlunun migren hastalığını gidermişti (Taş, 2007, s. 557; Bluhm, 2019, s. 48-49; Aslan, 2005, s. 19; Bere, 1895, s. 5).

Muhtelif yollarla Avrupa ülkelerinde hızlıca yayılarak üretimi ve tüketimi artan tütünün Osmanlı İmparatorluğu'na ulaşması Cenevizli tüccarlar aracılığıyla 16. yüzyılın sonları, 17. yüzyılın başlarında gerçekleşmiştir. Deniz ticareti yapan Venedik ve İngiliz tüccarları tütünü Osmanlı coğrafyasına taşımaya devam etmişlerdir (Mercimek, 2007, s. 139; Öztürk, Güvensen, Altay ve Altundağ, 2014, s. 17; Dağ, 2022ç, s. 1334). Dünyanın çoğu bölgesinde öncelikle ayin ve sağlık alanında, daha sonraları, keyif verici madde olarak tüketilen tütün, Osmanlı İmparatorluğu'nda da aynı amaçla kullanılmaya başlanmıştır. Kısa süre içerisinde imparatorluk genelinde kullanımı arttığı gibi ekim alanı da hızlı şekilde genişlemiştir (Kalaycı ve Öztürk, 2017, s. 7-10). Avrupa'dan getirilen tütün tohumları ilk olarak Balkanlarda Makedonya ve civar bölgelerde ekilmiştir. Daha sonraları ise Anadolu bölgesinde Samsun ve Bafra dolaylarında ekilmeye başlanmıştır. İç Anadolu bölgesinde ise ilk tütün üretimi Ankara, Haymana ve Çankırı'da yapılmıştır (Yılmaz, 2005, s. 15-37).

Ankara bölgesinde tütün ekiminin ilk olarak ne zaman yapıldığına dair net bilgi tespit edilememiş olsa da tüketiminin yapıldığına dair en erken veri 1721 yılına aittir. (BOA. MŞH. ŞSC.d. 97/120/234). Yine aynı tarihlerde mahkeme kayıtlarına yansıyan bir diğer isim olan Hacı Ömer Bin Hasan Efendi'nin de 105 kuruşa 520 kıyye Adana tütünü¹ satın aldığına dair bilgi mevcuttur (BOA. MŞH. ŞSC.d. 97/121/237; Yapıcı,

¹ Adana bölgesinde tütünün ekimine ne zaman başlandığına dair kesin bilgi elde edilememekle birlikte II. Osman döneminde 7 Ekim 1618 tarihinde tütün içiminin yasaklanmasına ve ekilmiş olan tütünlerin yakılarak yok edilmesine dair çıkarılan kanun hükümlerinin icra edileceği yerler arasında Adana ve Payas'ın yer almış olması bu tarihlerde bölgede tütün üretim ve ekiminin yapıldığını göstermektedir. Bkz. BOA. A.) DVNSMHHM. D, 82/343, 17/Ş/1027.

2021, s. 499). Bu bilgilerden hareketle 18. yüzyılın başlarında Ankara bölgesinde ikamet eden ahalinin tütün tükettiği söylenebilir. Tütün tüketiminin gerçekleştiği bölgelerde üretim ve ticaretinin yapılması doğal bir sonuçtur. Ayrıca Hacı Ömer Bin Hasan Efendi'nin Adana tütünü kullanmış olması Ankara'da ekilen tütünler dışında farklı bölgelerden getirilen tütünlerin de tüketildiğine işaret eder. Bu bilgi Adana ile Ankara arasında tütün ticaretinin gerçekleştiğine dair izler taşır.

1783 yılına gelindiğinde, bölgede faaliyet gösteren meslek grupları arasında tütüncülük de mevcuttur (BOA. MŞH. ŞSC.d. 173/116/185). 18. yüzyılın başlarında bir tüketim alışkanlığının yanında tütün, bir meslek grubuna verilen ad olmuştur. Bu yüzyıl içerisinde vilayette tütüncülük mesleğini icra eden kişiler ahalinin orta sınıfından olup (Esin ve Etöz, 2015, s. 126-129) ve bu sınıf ailelerin geçim kaynağı olmuştur. Arşivde yapılan incelemelerde tütüncülükle meşgul olan bazı isimlere rastlanılmıştır. Bu isimler arasında Hamza Beşe bin Ali (BOA. MŞH. ŞSC.d. 173/8/20), Ankara ahalisinden Çukadar Mustafa Efendi (BOA. MŞH. ŞSC.d. 173/36/69) ve Hacı Dede bin Halil Efendi yer almaktadır (BOA. MŞH. ŞSC.d. 173/91/159).

19. yüzyılın başlarına gelindiğinde, bölgede tütüne olan ilgi artarak devam etmiştir. Nitekim 1838 ile 1855 yılları arasında tutulan bazı tereke kayıtlarında sıklıkla tütüne dair bilgiler mevcuttur (Alpoğlu, 2019, s. 5). Bu ilgi 19. yüzyılın ikinci yarısında ivme kazanmıştır.

Talebin artışı, tütünün devlet için önemli bir gelir kalemi olmasını sağlamıştır. Ankara vilayetinde tütün, 19. yüzyılda önemli gelir sağlayıcı emtia haline gelmiştir. Tütünün bu özelliği kazanmasıyla birlikte devlet yöneticileri tütün üzerinden gelir getirici politikalar üretmeye ve uygulamaya başlamışlardır. Nihayet vergilendirme usulüyle elde edilen gelirlerin devlet hazinesine olan katkısı önemli bir seviyeye yükselmiştir. 1854 yılından itibaren başlatılan borçlanma meselesine çözüm yolları arayan devlet yönetimi; aralarında tütünün de bulunduğu birçok gelir kalemini alacaklıların denetimine bırakma kararı almıştır. Bu karar tütün gelirinde özel sermayenin etkin olmasına, devlet otoritesinin azalmasına sebep olmuştur (Dağ, 2022a, s. 163; Dağ, 2022b, s. 74). Bu sermayelerden biri olan Rüsüm-u Sitte İdaresi, 22 Kasım 1879 tarihinde kurulmuştur. İdare, Osmanlı yönetiminin daha önce iç borçlanma yaptığı Galata Bankerleri tarafından kurulmuştur. Galata Bankerlerinin yanı sıra mukaveleyi imzalayan bir diğer ortak da Osmanlı Bankası'dır. Aralarında tütünün de bulunduğu altı gelir kalemi idarenin denetimine on yıllığına bırakılmıştır

(Kazgan, 1991, s. 132). Artık kamudan çok özel sektör denetiminde ilerleyen tütün ve ticareti, daha geniş alana yayılma imkânı bulmuştur.

Rüsum-ı Sitte idaresinin denetimine bırakılmış ürünlerin üretim ve ticareti açısından stratejik öneme sahip olan Ankara'da teşkilatlandırılması kaçınılmazdı. Kurumun işleyişi için pek çok kişinin istihdam edilmesi gerekmiştir (Yılmaz, 1996, s. 51-52; Yılmaz, 2011, s. 66; Kömürcan, 1948, s. 51; BOA. A.) DVN. MKL. 18/9, 28/Za/1296; BOA. HR. İD. 290/50, 10/K/1879; BOA. Y. A. RES. 4/70, 7/Z/1296). 1881 yılına kadar idarenin Ankara şubesinde Ömer Hulusi Efendi ve Panos Peter Efendi gibi isimlerin görevlendirilmiştir (BOA. DH. SAİDd. 127/17, 29/Z/1299; BOA. DH. MTV. 36/78, 4/N/1330). Lakin bu yıla gelindiğinde idarenin görevine son verilerek alacaklı ülkeler ile Osmanlı yönetimi arasında 20 Aralık 1881 tarihinde imzalanan Muharrem Kararnamesi (Dağ, 2022d, s. 61; Kıray, 2015, s. 34-35) ile Düyûn-ı Umûmiyye İdaresi kurulmuştur (Quataert, 2020, s. 119; Eroğlu, 2010, s. 67).

Esasen Rüsum-ı Sitte İdaresi'nin görevine son verilmesi idarenin başarısızlığından değil, gelirin çok olmasından kaynaklanmıştır. Zira denetimi altında bulunan ürünleri iyi idare ederek gelirlerini başarılı bir şekilde toplayıp alacaklarını tahsil etmede başarılı olan Galata Bankerleri alacaklı dış devletlerin dikkatini çekmiştir. Alacaklı devletler benzer bir hakkın kendilerine de verilmesi hususunda baskı kurmuş, Osmanlı yönetimine Düyûn-ı Umûmiyye İdaresi'nin kurulmasını kabul ettirmişlerdir. İşte tam da bu nedenle Rüsum-u Sitte İdaresi'nin faaliyetlerine son verilerek denetimi altında bulunan tüm gelir getirici kalemler çokuluslu idareye bırakılmıştır. Düyûn-ı Umûmiyye İdaresi'nin denetimine bırakılan ürünler arasında tütün de yer almıştır (Genç, 2021, s. 102-103).

İdare, Ankara'da açmış olduğu şube ile görevlendirmiş olduğu memur ve kolcular aracılığı ile tütünün tüketim, ticaret ve imalatını denetim altına almaya çalışmıştır (BOA. DH. MKT. 417/74, 7/Ra/1313; BOA. Y. PRK. UM. 35/115, 26/R/1314; BOA. ŞD. 1372/1, 28/Z/1332; BOA. ŞD. 1371/22, 21/Ra/1332). Fakat Düyûn-ı Umûmiyye İdaresi, tütünün önemli bir gelir sağlayıcı kalem olmasından dolayı ayrı bir şirket tarafından idare edilmesi doğrultusunda karar almıştır. Böylece tütünün denetimi ve kontrolü daha kolay şekilde sağlanarak yüksek oranda verim elde edilebilirdi. Bu karar doğrultusunda Muharrem Kararnamesi'nin 8. ve 9. maddelerinin gerekleri gündeme gelmiştir. Bu maddeler idarenin denetimine bırakılan tütünden hedeflenen gelirin elde edilememesi durumunda üçüncü bir şahsın imtiyazına veya şirketin denetimine bırakılacağını ön görmekteydi. Böylece

Memalik-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniye Duhanları Müşterekü'l-Menfa Reji Şirketi kurulmuştur.² (BOA. BEO. 1550/116201, 21/Ca/1318; BOA. Y. A. HUS. 175/62, 7/S/1301; Kıray, 2015, s. 34-35; Pamuk, 2019, s. 122-124; Güvemli, Zeytinoğlu ve Aygül, 2016, s. 207; Morawitz, 1979, s. 284; Blaisdell, 1979, s. 108). Bu şirketin ilgi odağı olan vilayetlerden birisi Ankara'dır.

Tütünün Osmanlı topraklarına gelişi, kullanımı, ticareti ve gelir kaynağı olarak gelişimine değinildikten sonra, bu çalışmada Ankara bölgesindeki bir tütün memurunun yolsuzluk davasına odaklanılmıştır. Şirkette memur olan Kasapyan Nazmi Efendi'nin bir zimmet davası meydana gelmiştir. Çalışmada bu dava ile ilgili birtakım sorulara cevap aranmıştır. Bu sorulardan bazıları, dava sürecinin kimler arasında gerçekleştiği? Davanın açılmasına neden olan iddiaların neler olduğu? Bu dava örneği üzerinden Reji Şirketi bünyesinde görevli memurların hak arayışı düşüncesiyle başvuru mercilerinin nereler olduğu? İddiaların tahkik edilmesi neticesinde mahkemenin ne şekilde sonuçlandığı? şeklinde sıralanabilir. Bu sorulara yanıt ararken, daha çok dava sürecini içeren arşiv belgelerine ve döneme dair genel durumu aktarabilmek için telif eserlere müracaat edilmiştir.

ANKARA REJİ İDARESİ

1883 yılında Osmanlı İmparatorluğu'nda üretilen tütünlerin üretimini, tüketimini, ticaretini ve imalatını denetim altına almak için kurulan Reji Şirketi'nin teşkilatlandırıldığı vilayetlerden biri de Ankara'dır (Emekli, 2020, s. 29). Bölgede Ankara Reji İdaresi adıyla teşkilatlandırılan müessese, başmüdürlük, müdürlük ve memurluklar şeklinde örgütlenmiştir (Salih Zeki, 1928, s. 331-332; Güteryüz, 2007, s. 13). Sadece vilayet merkezi değil, vilayete bağlı idari birimlerde müdürlük kurulmuştur. Kayseri, Kırşehir, Çorum ve Yozgat'ta müdürlükler kurulmuştur (Dağ, 2022, s. 656). Böylece şirket, İç Anadolu'da geniş bir ağa sahip olmuştur.

Yine şirketin klasik sancak yapılandırılması dikkate alınarak bölgede sancaklara bağlı olan kazalarda memurluklar teşekkül ettirilmiştir. Buna göre Ankara Merkez Reji Başmüdürlüğü bünyesinde Kalecik, Ayaş, Beypazarı, Yabanabad, Çubukabad, Polatlı, Haymana, Mecidiye, Keskin ve Nallıhan kazalarında

² Şirkete tütün alanında geniş bir yetki tanınmıştır. Ayrıca imzalanan ilk şartnamede belirtildiği üzere tütün üzerinden elde edilecek gelirlerden yıllık olarak kâr oranının 0-500.000 arasında olması halinde gelirin %35'i, 500.000-1.000.000 arası olması halinde gelirin %34'ü, 1.000.000-1.500.000 arası olması halinde gelirin %30'unu, 1.500.000-2.000.000 arası olması halinde gelirin %20'si ve son olarak yıllık kârın 2.000.000 ve üzeri olması halinde ise gelirin %15'i Düyün-ı Umûmiyye İdaresi'ne verilecekti. Bu durum ise alacaklı devletler açısından tütün üzerinden alınacak vergilerin toplanmasında avantaj sağlamıştır. Bkz. BOA. A.) DVN. MKL. 60/13, 28 Ra 1333; BOA. İ. MMS. 75/3367, 7/R/1300; Thobie, 1977, s. 183.

memurluklar kurulmuştur (Salih Zeki, 1928, s. 331). Kayseri Reji Müdürlüğü'ne bağlı İncesu ve Develi; Kırşehir'e bağlı Mucur ve Avanos'ta memurluk oluşturulmuştur. Çorum'da İskilip, Mecitözü, Osmaniye ve Sungurlu, Yozgat'ta Akdağmadeni, Boğazlıyan ve Sorgun memurlukları aktif olarak tütünün işletilmesinde söz sahibidir. Memurluklara bağlı olan kasaba ve köylerde ise tütünün denetimi; Reji memurları aracılığı ile sağlanmaya çalışılmıştır (Dağ, 2022c, s. 656).

Gerek müdürlük ve memurluklarda gerekse kasaba ile köylerde görevlendirilmiş olan memurlar; müdür, nazır, muhafaza müdürü, muhafaza memuru, müfettiş, muhasebeci, sandık emini, başkâtip, satış memuru, hukuk müşaviri, muhasebe mukayyidi, dava vekili, ambar memuru, sevk memuru ve kolcu unvanlı görev taksimatı yapılmıştır (AVS., 1309, s. 119; Tuğluca, 2003, s. 46-47). Şirket vilayet genelinde tam teşekküllü şekilde örgütlenerek tütünü denetim altına almak için kazalarda dahi şube bulundurmuş, kazalardan daha küçük mahallerde ise görevlendirmiş olduğu memurlar aracılığıyla varlık göstermiştir.

Vilayetin en ücra köşesine kadar teşkilatlanması idarenin bünyesinde istihdam ettiği personel sayısının artması demektir. Ancak idarenin kalabalık bir kadro yapısına sahip olması birtakım sorunları beraberinde getirmiştir. Özellikle şirketin iç denetim aksaklıkları söz konusudur. Bazen üründe bazen de elde edilen gelirden meydana gelen usulsüzlükler, davalara konu olmuştur. Şirketin idare ettiği para ve ürün hacminin önemli ve yoğun bir miktara ulaşması, usulsüzlüklerin sayısında yaşanan artışta etkilidir. Ayrıca usulsüzlüklere adı karışan memurlar, devletin farklı unsurlarına mensupturlar. Bunlardan biri 7 Şubat 1909 tarihinde Ankara Merkez Reji Başmüdürlüğü'ne bağlı olan Yabanabad Reji Memurluğunda ambar memuru olan Zekeriya Sırrı Efendi'dir (Sarıay, 2019, s. 96-97; Sarıay, 2020, s. 423-424). 13 Ocak 1910 tarihine kadar ambar memuru olarak kazada bulunan Sırrı Efendi ile ilgili zimmetine para geçirdiği iddiasıyla bir mahkeme süreci yaşanmıştır (BOA. ŞD. 1367/10, 24/M/1330). Buna benzer zimmetine para geçirme suçlaması yapılan Kasapyan Nazmi Efendi'nin Ankara Vilayeti Meclis-i İdaresi Bidayet Mahkemesi'nde³ görülen dava süreci çalışmamızın muhtevasını oluşturmuştur.

³ İlk dereceli mahkemelerdir. İdari kurumlar ile şahıslar arasında yaşanan sorunların çözümüne bakan yerel mahkemelerdir. 1872 yılında yapılan düzenlemeyle birlikte Bidayet Mahkemeleri kaza ve livalarda meydana gelen davalara bakmaktaydı. Bkz. Köksal, 1998, s. 264; Yücesoy, 2017, s. 198.

Davanın Ankara Vilayet-i Meclis-i İdare-i Bidayet Mahkemesi Süreci

İdarenin kendi personeliyle sorun yaşaması halinde ilk ifadesi idare komisyonu tarafından alındıktan sonra hakkında hukuki işlem başlatılmaktaydı. İfade süreci tamamlandıktan sonra şirketi temsilen dava vekili veya hakkında işlem başlatılan memur Bidayet Mahkemesi'ne başvurabilmekteydi (BOA. BEO. 3012/225869, 29/M/1325). Bidayet Mahkemesi'nde dava vekili ile reji memurunun ifadeleri alınıp yargılama işlemi gerçekleştirilmektedir. Bidayet Mahkemesi'nde çıkan kararın İstinâf⁴ yolu açık olup taraflardan birinin karara itiraz etmek istemesi halinde Temyiz Mahkemesi'ne başvurabilmekteydi. Temyize başvurulabilmesi için tanınan süre on beş gün idi (BOA. Y. A. RES. 35/27, 27/S/1304). Temyiz Mahkemesi'nde alınan kararın tekrar incelenmesine karar verilmesi üzerine istinâf süreci başlatılmaktadır. Temyiz Mahkemesi tarafından alınan karar ise kesin olup her iki tarafı da bağlayıcı özellik taşımaktadır (Tuğluca, 2020, s. 90). Bu tür hukuki sürecin işlendiği davalardan biri Kasapyan Nazmi Efendi'nin zimmet davasıdır.

Ankara Reji İdaresi bünyesinde şirketin ambar memuru Kasapyan Nazmi Efendi, 15 Ekim 1903 tarihinde göreve başlamıştır. Bu sektörle ilgili bir tecrübesi bulunmaktaydı. Ankara'nın Kazoğlu Mahallesi'nde ikamet eden Nazmi Efendi (BOA. ŞD. 1357/1/76, 27/Za/1323), daha önce vilayette faaliyet gösteren tütün fabrikasında çalışmıştır. Reji İdaresi'nde göreve getirilmesinden yaklaşık bir yıl sonra hakkında zimmete para geçirme iddiaları ortaya atılmıştır. Bu iddiaların doğruluğunun tespit edilebilmesi için konu hakkında tahkikat süreci başlatılmış, bulguların muhakeme edilmesi için Nazmi Efendi hakkında dava açılması kararı verilmiştir. Bu davanın açılmasında Reji Şirketi'nin mahkemeye başvurması etkili olmuştur. Fakat davanın nerede görüleceğine dair kısa süreliğine bir belirsizlik yaşanmıştır. Şöyle ki davalı Nazmi Efendi, davanın şirketin ticari bir meselesi olduğundan dolayı Muhakeme-i Umumiye'de gerçekleştirilmesi gerektiğini belirtmiştir. Buna karşın davacı Ankara Reji İdaresi Dava Vekili Sırrı Efendi, mahkemenin Reji memurları ile ilgili mesele olduğundan dolayı Meclis-i İdare-i Bidayet Mahkemesi'nde görülmesi gerektiğini belirtmiştir. Reji memuru Salih Efendi ise Osmanlı Devleti ile Reji Şirketi arasında imzalanmış olan şartname gereğince Reji memurlarının vazifelerinden dolayı bir davanın Meclis-i İdare-i Bidayet Mahkemesi'nde görüleceğine dikkat çekerek Nazmi Efendi'nin talebinin reddedilmesini istemiştir. Değerlendirmeler neticesinde devlet ile şirket idarecileri

⁴ Birinci derece mahkemeler tarafından alınan kararların bir üst mahkemede tekrar görülmesi için başvuru kanun yoludur. Bkz. Bingöl, 2005, s. 19-38.

arasında imzalanmış olan şartnamede yer alan hükümler çerçevesinde Nazmi Efendi'nin talebi reddedilerek davanın Meclis-i İdare-i Bidayet Mahkemesi'nde görülmesine karar verilmiş, kısa süre içerisinde taraflara iletilmiştir (BOA. ŞD. 1357/1/67, 27/Za/1323). Böylece davalı ve davacı tarafından ileri sürülen taleplerden dolayı davanın hangi mahkemede görüleceğine dair oluşan belirsizlik, kanunlar çerçevesinde çözüme kavuşturulmuştur.

Adli sürecin tarafları davacı Ankara Reji İdaresi adına Reji Dava Vekili Sırrı Efendi ve Reji memuru Salih Efendi iken, davalı konumunda satış memuru Kasapyan Nazmi Efendi ve onun kefil olan Ankara Tömbeki Müdürü Nişan Poladyan Efendi'dir. Nazmi Efendi tarafından davaya dâhil edilmek istenen kişi ise kendisinden önce idarede satış memuru olan Kaliman Efendi'dir. Yine Nazmi Efendi'nin vekili Musaddık Efendi de mahkemede davalı olarak yer alan bir diğer isim olmuştur (BOA. ŞD. 1357/1/67, 27/Za/1323).

Davanın açılmasına neden olan iddiaların odağı, idarenin gelirindeki kayıptır. Nazmi Efendi döneminde ambarda tutulan kayıtlar incelendiğinde 4.248 kuruşun eksik olması ve 720 kuruş 30 paralık sigara satışına hilenin karışmış olduğu iddia edilmiştir. Davacı idare, kendi personeli Nazmi Efendi'yi suçlarken, Nazmi Efendi ise mevcut eksikliğin kendisinden önce aynı vazifeyi icra eden Kaliman Efendi'den kaynaklandığını belirtmiştir (BOA. ŞD. 1357/1, 27/Za/1323). Nazmi Efendi'nin bu doğrultudaki beyanından hareketle idare sandığındaki eksikliği kabul ettiğini ancak bu eksikliğin kendi döneminde meydana geldiği iddiasını kabul etmediği sonucuna varılabilir.

Bu iddiaların araştırılması için ambarda bulunan tütünlerle ilgili tahkikat süreci başlatılmıştır. Bu doğrultuda muhasebe müfettişi Beraçoti Bey,⁵ daha önce ambar memuru olarak görev yapan Kaliman Efendi ve ambar satış memuru Kasapyan Nazmi Efendi'nin ambarda yapmış oldukları incelemeler neticesinde 22 Nisan 1904 tarihinde ambarda olması gereken ve mevcut tütün ve sigaralara dair rapor hazırlamışlardır. Hazırlanan raporlara göre Nazmi Efendi'nin denetiminde olan ambarda mevcut olan tütün miktarı şu şekildedir;

⁵ 1893-1894 yılları arasında Kayseri sancağında Reji muhasebecisi olarak görev icra etmiştir (Kocabaşoğlu ve Uluğtekin, 1998, s. 130).

Tablo 1. Ambarda Mevcut Olan Tütünler (22 Nisan 1904)

Tütün ve Sigara Cinsi	Fiyat	Kilo	Gram	Tutar	Santim
Birinci Cins Tütün	150	-	900	135	-
İkinci Cins Tütün	100	6	240	624	-
Üçüncü Cins Tütün	80	14	900	1.190	-
Dördüncü Cins Tütün	60	48	500	2.910	-
Beşinci Cins Samsun Tütünü	40	26	200	1.048	-
Beşinci Cins Adi Tütünü	30	73	700	2.211	-
Altıncı Cins Tütün	20	34	500	690	-
Beşinci Cins Asker Tütünü	16	13	968	223	50
Altıncı Cins Asker Tütünü	100/9	19	597	218	75
Birinci Cins Sigara	175	-	280	49	-
İkinci Cins Sigara	125	4	20	502	50
Üçüncü Cins Sigara	100	1	380	138	-
Dördüncü Cins Sigara	87	-	-	-	-
Beşinci Cins Sigara	1/24	37	176	1.549	-
Alman İnzibası	-	2	450	123	50
Ham İnzibası	5	3	-	140	-
Petras İnzibası	5	5	800	285	-
Birli İnzibası	2	-	-	15	-
Yaprak Sigara	10	-	59	14	75
Ekstra Sigaralar	375	-	300	113	50
Ekstra Sigaralar	350	-	200	70	-
Ekstra Sigaralar	350	-	190	66	50
Ekstra Sigaralar	325	-	390	126	-
Ali el-A'lâ Sigaralar	400	-	350	140	-
Ali el-A'lâ Sigaralar	350	-	300	15	-
Ali el-A'lâ Sigaralar	350	-	240	84	-
Kırat Yeri Sigaralar	40	-	40	10	-
Toplam	-	-	-	12.792	0

Kaynak: BOA. ŞD. 1357/1/69, 27/Za/1323.

Tablo 1'deki veriler incelendiğinde rapora işlenen kayıtlarda farklı cins tütün ve sigaralardan oluşan toplam tütün miktarının piyasa değeri 12.792 kuruştur. Raporda yer verilmiş olan bu bilgiler dışında mevcut olan tütünlerin yanı sıra olması gereken tütün çeşitleri ve kuruş olarak değerlerinin ne kadar olduğuna dair bilgiler de işlenmiştir. Bu çerçevede soruşturma esnasında ambarda olması gereken tütün miktarına dair veriler Tablo 2'de yer almaktadır.

Tablo 2. Ambarda Olması Gereken Tütünler (22 Nisan 1904)

Cins	Fiyat	Kilo	Gram	Tutar	Santim
Birinci Cins Tütün	150	-	500	75	-
İkinci Cins Tütün	100	4	460	446	-
Üçüncü Cins Tütün	80	15	-	1.200	-
Dördüncü Cins Sert Tütün	60	57	500	3.450	-
Beşinci Cins Samsun Tütünü	40	63	400	2.536	-
Altıncı Cins Adi Tütünü	30	131	500	3.945	-
Altıncı Cins Tütün	60	36	650	733	-
Beşinci Cins Asker Tütünü	16	39	218	627	50
Altıncı Cins Asker Tütünü	100/9	31	770	353	-
Birinci Cins Sigaralar	175	-	340	59	50
İkinci Cins Sigaralar	125	4	280	535	-
Üçüncü Cins Sigaralar	100	1	540	154	-
Dördüncü Cins Sigaralar	87/50	-	40	3	-
Beşinci Cins Sigaralar	24/1	35	520	1.480	-
Alman İnzibası	50	2	450	122	50
Ham İnzibası	50	3	-	150	-
Petras İnzibası	20	7	800	390	-
Birli İnzibası	20	-	500	10	-
Yaprak Sigaralar	10	-	200	50	-
Toplam	-	-	-	16.320	0

Kaynak: BOA. ŞD. 1357/1/69, 27/Za/1323.

Tablo 2'ye göre Ankara Reji İdaresi ambarında toplamda piyasa değeri 16.320 kuruş tutarında tütün ve sigaranın bulunması gerekiyordu. Ancak Tablo 1'de ambarda mevcut olan tütün ve sigaraların toplam piyasa değeri 12.792 kuruş 75 santimdir. Hile karıştırıldığı belirtilen 720 kuruş 30 paralık sigaralar da göz önünde

bulundurulması ambarda bulunması gereken tütün ve sigaraların toplam piyasa değerinin 17.040 kuruş olması gerekmektedir. Fakat ambarda mevcut olan tütün ve sigara değeri 12.792 kuruş 75 santimdir. Mevcut olan tütün ve sigaraların piyasa değeri ile olması gereken miktar karşılaştırıldığında ambarda olması gereken 4.248 kuruşluk tütün ve sigaranın eksik olduğu tespit edilmiştir (BOA. ŞD. 1357/1/69, 27/Za/1323).

Bu eksikliğin nedeninin araştırılması için harekete geçilmiştir. Bu çerçevede sorgulanan Nazmi Efendi, 7 Mayıs 1904 tarihinde Ankara Reji İdaresi'ne başvurarak hesapların yanlış olduğunu belirterek kayıtların tekrar incelenmesini talep etmiştir (BOA. ŞD. 1357/1/67, 27/Za/1323). Ayrıca kayıt defteri ve faturaların ayrıntılı bir şekilde gözden geçirilmesini talebine eklemiştir. Yine zimmetine para geçirdiği iddiasını reddetmiştir. Lakin bu talebi olumlu karşılanmayarak davanın mahkemeye taşınması kararlaştırılmıştır (BOA. ŞD. 1357/1/77, 27/Za/1323).

Bu karar doğrultusunda Ankara Vilayet-i Meclis-i İdare-i Bidayet Mahkemesi'nde dosya açılarak dava sürecine 8 Ağustos 1904 Perşembe günü başlanmıştır. Ancak daha sonra davanın başlangıcı pazartesi gününe ertelenmiştir. Belirtilen tarihte duruşmanın pazartesi başlayacağı taraflara celpname ile bildirilmiştir. 30 Temmuz 1904 tarihinde hazırlanan celpname 1 Ağustos 1904 tarihinde kefil Nişan Poladyan Efendi'ye teslim edilmiştir (BOA. ŞD. 1357/1/72-73, 27/Za/1323). Diğer taraflara da celpname gönderilmiştir. Bu çerçevede belirlenen günde mahkeme salonunda mahkeme reisliğini yapacak olan Ankara Mutasarrıfı Cevat Bey, azalardan defterdar Ethem Bey, mektupçu Hacı Rıfat Efendi, Metropolit vekili Baba Yavan Efendi, aza Agâh Efendi ve Karlopor Efendi'den oluşan mahkeme heyeti hazır bulunmuştur. Bu heyet dışında davacı sıfatıyla Salih Efendi ile Sırrı Efendi, davalı konumunda olan Nazmi Efendi ve vekili Musaddık Efendi katıldıktan sonra duruşmaya başlanmıştır. Lakin celpname gönderilmiş olmasına rağmen Nazmi Efendi'nin kefil olan Nişan Poladyan hazır bulunmamıştır. Bu sebepten dolayı davacıların da talebi doğrultusunda mahkeme heyeti davanın Nişan Poladyan gıyabında görülmesine karar vermiştir (BOA. ŞD. 1357/1/67, 27/Za/1323).

Böylece 22 Nisan 1904 tarihinde Nazmi Efendi'nin yanı sıra ambar hesabını devreden Kaliman Efendi ile Ankara Reji İdaresi'nin görevlendirmiş olduğu müfettiş Beraçoti Efendi'nin denetimleri neticesinde hazırlanan iki kıta rapor okunarak mahkeme süreci başlatılmıştır. Mahkeme heyeti tarafından rapor incelendiğinde ambarda 16.320 kuruş değerinde tütünün bulunması gerekirken 12.792 kuruş 75 santimlik tütünün mevcut olduğu anlaşılmıştır. Ayrıca 720 kuruş değerinde sigara

satışında hilenin olduğuna dair iddialar doğrultusunda ambarda toplamda 17.040 kuruş olması gerekirken 12.792 kuruşun mevcuttur. Böylece mahkeme heyeti tarafından ambarda 4.248 kuruşun eksik olduğu kararına varılmıştır. Heyet bu doğrultuda davacı olan Reji İdaresi Dava Vekili Sırrı Efendi ile memur Salih Efendi'nin ifadelerini sormuştur. Davacılar eksik olan bu miktarın Nazmi Efendi'nin zimmetinde olduğunu belirterek gerek eksik olan miktarın gerekse 720 kuruş 30 paralık sigara satış hilesinden dolayı Nazmi Efendi ile onun kefili olan Nişan Poladyan Efendi'nin ceza kanununun 90. maddesi gereğince yargılanarak cezalandırılmalarını talep etmişlerdir (BOA. ŞD. 1357/1/67, 27/Za/1323).

Bu iddialara karşın mahkeme heyeti, davalı Nazmi Efendi'ye savunma yapma imkânı tanımıştır. Nazmi Efendi ise daha önce idareye sunmuş olduğu 6 maddelik savunmasını 11 Ağustos'ta mahkeme heyetine sunarak salonda okunmasını sağlamıştır (BOA. ŞD. 1357/1/79, 27/Za/1323). Buna göre Nazmi Efendi; eksik olan miktarın Kaliman Efendi'de olduğunu belirtmiştir. Yine 15 Ekim 1903 tarihinde göreve başladığında ambara dair hesap kayıtları görüldüğünde 300 kuruşun eksik olduğunun tespit edildiğini ifade etmiştir. Ambarda mevcut olan tüm tütünlere dair kayıtların görevlendirildiği günde tutulduğunu lakin Kaliman Efendi tarafından bir buçuk ay sonra bu hesapların tasdik edilerek kendisine gönderildiğini belirtmiştir. Bu tarihe kadar ise belirtilen 300 kuruşluk eksiklik dışında 700 kuruş eksiklik daha tespit edilmiş ve toplamda 1.000 kuruş olan eksik miktar mart ayına kadar Nazmi Efendi tarafından ödenmiştir. Ancak mart ayı sonunda yapılan hesaplamalar neticesinde 1.200 kuruş eksik çıkmış ve yine bu eksik miktar Nazmi Efendi tarafından ödenmiştir. Böylece Nazmi Efendi'nin beyanına göre göreve başladığı günden itibaren sandığın eksikliğini kapatmak için toplamda 2.200 kuruş ödeme yapmıştır. Nazmi Efendi ifadesinde, meydana gelen bu eksikliklerde Kaliman Efendi'nin sorumlu olduğuna dikkat çekmiştir. Nitekim mart ayı içerisinde Kaliman Efendi'nin almış olduğu 1.500 kuruş kıymetinde olan bir tütün sandığının içinde otuzluk tütünün var olduğuna dair tutulan evrakta imzanın olmasına rağmen sandığın açılmasından sonra içinde olan tütünün otuzluk değil yirmilik olduğu tespitini ifade etmiştir (BOA. ŞD. 1357/1/67, 27/Za/1323). Kayıtlara otuzluk olarak işlenen tütünlerin, esasen otuzluğa göre piyasa değeri daha düşük olan yirmilik tütün olduğu vurgulanmıştır.

Nazmi Efendi, Kaliman Efendi'nin kanun dışı faaliyetlerine yönelik vermiş olduğu bu beyanlar dışında usulsüzlüklerine dair birkaç iddia daha eklenmiştir. Şöyle ki üç-dört gün sonra yani mart ayının sonuna doğru ambar memurunun almış

olduğu 3.200 kuruşluk tütünün kayıt defterine 5.200 kuruş olarak geçirildiğini belirtmiştir. Bu nedenle defter kayıtları Nazmi Efendi tarafından tekrar inceleme altına alınmıştır. Yapılan incelemeler neticesinde Kaliman Efendi'nin rakamlarla oynayarak eksik olan miktarı gidermeye çalıştığı tespit edilmiştir. Bu sebepten dolayı Nazmi Efendi, suçlu olan kişinin Kaliman Efendi olduğuna değinerek hakkında davanın açılmasını mahkeme heyetinden talep etmiştir. Nazmi Efendi vermiş olduğu bu ifade dışında kendisinin bu görevden önce 1896 ile 1899 yılları arasında Ankara Reji İdaresi bünyesinde faaliyet gösteren Reji Fabrikası'nda üç yıla yakın çalıştığını beyan etmiştir. Bu dönemde 50-60.000 kuruş civarında hesap tutmuş olmasına rağmen 1 akçenin dahi zimmetine geçmediğine dair Reji kayıtlarının olduğunu belirterek bunun da mahkeme heyeti tarafından göz önünde bulundurulmasını talep etmiştir. Mahkeme heyeti tarafından mevcut olan eksiklik ile ilgili Nazmi Efendi'ye düşünceleri sorulduğunda ise mevcut açığın 1 Nisan 1904 ile 6 Nisan 1904 tarihleri arasında Kaliman Efendi tarafından teslim alınan tütünler ile ilgili olduğunu ve mevcut olan eksikliğin muhtemelen bu işlemler sırasında oluştuğunu belirtmiştir. Eksikliğin Kaliman Efendi'den kaynaklandığını Ankara Reji İdaresi'nde mevcut olan kayıt defterleri, faturalar, satış yevmiye defterleri ve tütün ikramiye defterleri ile ispat edebileceğine de dikkat çekmiştir. Bu nedenle kayıtların mahkeme heyeti tarafından incelenmesini talep etmiştir. Mahkeme heyeti daha sonra sözü Reji İdaresi Vekili Sırrı Efendi'ye vermiştir (BOA. ŞD. 1357/1/67, 27/Za/1323).

Sırrı Efendi, Nazmi Efendi'nin ifade ettiği tüm iddiaların asılsız olduğunu, Kaliman Efendi'nin Reji İdaresi tarafından yapılan tahkikat neticesinde suçsuz olduğunu, Nazmi Efendi'nin iddia ettiği gibi fatura ve cetveller incelendiğinde eksik olan miktarın kendi döneminde cereyan ettiğini belirterek Kaliman Efendi'nin mahkemeye getirilmesine gerek olmadığını beyan etmiştir. Ayrıca Nazmi Efendi'nin belirtmiş olduğu tüm defterlerin Kaliman Efendi tarafından Ankara Reji İdaresi'ne teslim edildiğini ifade etmiştir. Bu arada Nazmi Efendi'nin vekili söz olarak müvekkilinin suçsuz olduğunu, eksik olan miktarın Kaliman Efendi döneminde gerçekleştiğini ve müvekkilinin beraatını talep etmiştir. Ayrıca defterlerin de incelenmesine yönelik talebini yenilemiştir (BOA. ŞD. 1357/1/67, 27/Za/1323).

Nazmi Efendi ve Sırrı Efendi'nin karşılıklı vermiş oldukları bu ifade ve talepler doğrultusunda mahkeme heyeti tarafından yapılan değerlendirme neticesinde bahse konu olan defter ve faturaların incelenmesi için mahkemenin ertelenmesine karar verilmiştir. Bunun üzerine defter ve faturalar Meclis-i İdare azası Onuk Efendi tarafından mahkemeye teslim edilmiştir. Defterlerin incelenmesi sırasında davacı

Sırrı Efendi'nin vekili olarak Küpelioglu Yorgaki Efendi ile Nazmi Efendi adına vekil olarak Karabet Halis Efendi hazır bulunmuşlardır. Bu şahıslar bilirkişi olarak 9 Ağustos 1904 tarihinde görevlendirilmişlerdi⁶ (BOA. ŞD. 1357/1/5, 27/Za/1323). Böylece defter ve faturalar inceleme altına alınmıştır.

Heyet tarafından gerekli incelemelerden sonra duruşmaya ikinci defa başlanmıştır. Duruşma mahkeme heyeti, Salih Efendi, Vekil Sırrı Efendi, Nazmi Efendi ve Vekili Musaddık Efendi'nin hazır bulunmasıyla birlikte başlamıştır. İkinci duruşmaya da Nişan Poladyan Efendi katılmamıştır. Duruşma daha önceki süreçte yaşanan gelişmeler ve raporlar okunduktan sonra defterlerden elde edilen bilgileri içeren rapor okunarak başlamıştır. Bu rapora göre Nazmi Efendi'nin teslim aldığı hesaplara dair bir kayıt defterinin olduğu ve mart ayının bitimine kadar bu kayıt defterinde meydana gelen 4.248 kuruşluk eksikliğin Nazmi Efendi'nin idaresi altındayken gerçekleştiği sonucuna varılmıştır. Mahkeme heyeti, Nazmi Efendi'den savunmasını istemiştir (BOA. ŞD. 1357/1/67, 27/Za/1323).

Nazmi Efendi ise Kaliman Efendi'nin kendisini mağdur ettiğini, bu defterlerde eksikliğin kendi döneminde gözükmesinin altında yatan temel sebebin Kaliman Efendi tarafından defterlerde yapılan hile neticesinde gerçekleştiğini yinelemiştir. Bu arada Reji dava vekili Sırrı Efendi araya girerek eksikliğin Nazmi Efendi döneminde gerçekleştiğini defterleri inceleyen heyet tarafından rapor altına alındığını, Nazmi Efendi'nin sorgu yargıcı tarafından Kaliman Efendi'nin sorgulanmasına yönelik talebinin yersiz ve mahkeme heyetini aldatmaya yönelik olduğunu belirterek talebinin reddedilmesi ve cezalandırılmasını istemiştir. Tarafların şimdilik ifadelerinin bitmesi üzerine mahkeme heyeti gerekli incelemelerin ve araştırmaların yapılması için duruşmaya ara vermiştir. Üçüncü duruşmanın görüleceği gün olarak ise aynı ayın 27'si olarak belirtilmiştir (BOA. ŞD. 1357/1/67, 27/Za/1323).

Belirlenen gün geldiğinde mahkeme heyeti ile davalı ve davacının yanı sıra vekillerin de hazır bulunmasıyla birlikte mahkemenin üçüncü duruşması başlamıştır. 19 Aralık 1904 tarihinde Nişan Poladyan Efendi'ye celpname iletilmiş olmasına rağmen katılmadığı için mahkeme gıyabında görülmüştür. Bu celpnamede ise davanın üçüncü duruşmasının 26 Aralık 1904 tarihinde görüleceği belirtilmiştir (BOA. ŞD. 1357/1/74, 27/Za/1323). Mahkeme heyetinde değişiklikler meydana geldiği için dava ile ilgili daha önce yaşanan süreçte alınan kararlar okunduktan sonra Nazmi Efendi'ye ifadesi sorulmuştur. O, ifade edilen bu defter dışında ambarda

⁶ Celpname evrakı için bkz. Ek-1.

tutulan bir küçük defterin daha olduğunu ve bu defterin incelenmesi neticesinde açığın kimden kaynaklandığının anlaşılacağını belirtmiştir (BOA. ŞD. 1357/1/80, 27/Za/1323).

Yine bu defterin kendisinin görevden ayrılmasından sonra Ankara Reji İdaresi ambar satış memurluğuna getirilen kişi tarafından ortadan kaldırıldığını ifade etmiştir. Bu kişinin ise Kaliman Efendi'nin kardeşi olduğuna dikkat çekmiştir. Nazmi Efendi tarafından ortaya atılan bu iddia üzerine Sırrı Efendi araya girerek böyle bir defterin mevcut olmadığını, ambardaki kayıtlarla ilgili bir defterin mevcut olduğunu onun da Ankara Reji İdaresi'nde bulunduğunu belirtmiştir. Yine bir defterin bulunduğu dair hazırlanan evrakın ise Nazmi Efendi'nin vekili Musaddık Efendi tarafından imzalandığını belirten Sırrı Efendi, ilgili evrakın mahkemede okunmasını talep etmiştir. Mahkeme heyeti bu talebi uygun bularak imzalanan evrak okunmuştur (BOA. ŞD. 1357/1/67, 27/Za/1323).

Okunan bu evraka rağmen söz alan Nazmi Efendi suçsuz olduğunu, sanık olarak Kaliman Efendi'nin bulunması gerektiğini, kendisinin üçüncü kişi olarak değerlendirilmesini talep etmiştir. Nazmi Efendi buna ek olarak Kaliman Efendi'nin daha önce birkaç kez iflas ettiğini, Rum Kilisesi'nden zimmetine para geçirdiğini ve kendisine teslim edilen 20 kuruşluk tütünleri 30 kuruş işleyerek açığını kapatmaya çalıştığını iddia etmiştir. Bu girişimlerin kendisi tarafından da kabul edildiğine dikkat çekerek bu durumun suçlu olma ihtimalini ön plana çıkardığını ve sorgu altına alınmasını talep etmiştir. Bu iddiasında ısrar eden Nazmi Efendi ayrıca Kaliman Efendi'nin bu suçları dışında kendisine verdiği 3.200 kuruşluk tütünü 1.200 kuruş olarak kayıtlara işlediğini, fazla olan miktarı ise zimmetine geçirdiğinin sonradan fark edilmesi üzerine gerekli düzeltmenin yapılmasını Kaliman Efendi'den istemişse de onun bu durumu geçiştirdiğini belirtmiştir. Bu imzayı neden attığı mahkeme heyeti tarafından sorulunca ise Kaliman Efendi'nin dalgınlığından istifade ettiğini ifade etmiştir. Bu gibi girişimlerin yanı sıra Kaliman Efendi'nin ambardan kayıtlara işlemeden tütün alarak köylerde bulunan esnaflara sattığını da ispat edebileceğini belirtmiştir. Ankara Reji İdaresi'ne başvuruda bulunduğunu ancak herhangi bir işlem yapılmadığını aktaran Nazmi Efendi, Kaliman Efendi'nin kendisinden sonra göreve getirildiğine ve kayıp defterlere tekrar dikkat çekerek sözlerini bitirmiştir (BOA. ŞD. 1357/1/67, 27/Za/1323).

Bu iddialar üzerine söz alan şirketin dava vekili Sırrı Efendi mahkeme heyetine sunulan defter ve faturalar dışında defterin bulunmadığını, Kaliman Efendi'nin suçlu olduğuna dair ellerinde herhangi bir delilin olmadığından dolayı dava edilemediğini

aktararak Nazmi Efendi hakkında gerekli muamelenin yapılmasını talep etmiştir. Bunun üzerine sözü alan Nazmi Efendi'nin vekili tekrar Kaliman Efendi'yi suçlayıcı ifadelerde bulunmuştur. Alınan bu ifadeler neticesinde mahkeme heyeti taraflara son sözlerini sormuştur. Tüm taraflar sözlerinin olmadığını belirtirken Nazmi Efendi ilgili defterin bulunup incelenmesine yönelik talebini tekrar yenilemiştir. Mahkeme heyeti kendi aralarında yapmış oldukları istişareden sonra bu talebi reddederek mahkemenin neticelenmesine karar vermiştir. Bu karar doğrultusunda mahkeme heyeti defterleri, faturaları, mahkeme zabıtlarını, ifade metinlerini ve savunmaları inceleyip değerlendirdikten sonra hesaplarla ilgili bazı ayrıntılara değinmiştir. Şöyle ki Nazmi Efendi döneminde satışı yapılmış tütünlerin kayıtlarını içeren defterin on yedinci sayfasında 22 Nisan 1904 tarihinde kaydedilmiş 5.625 kuruş kıymetinde 130 kiloluk otuzluk tütün; 5.000 adet 1.225 kuruş kıymetinde ikinci çeşit sigara; 5.000 adet 200 kuruş kıymetinde üçüncü çeşit sigara; 36.000 adet piyasa değerleri birer kuruş olan beşinci çeşit sigara satın aldığına dair kayıtlar imza ile beyan edilmiştir (BOA. ŞD. 1357/1/67-70, 27/Za/1323).

Ayrıca ikinci kalemde 625 kuruş kıymetinde 5.000 adet sigaradan 800 adet aldığını belirterek, defterde sandıkta otuzluk tütünden 100 adet, üçüncü çeşit sigaradan 5.000 adet ve beşinci çeşit sigaradan 1.000 adet aldığına dair bilgilere de yer vermiştir. Kıymeti 625 kuruş yerine 5.625 yazıldığı belirtilmiştir. 625'in sol tarafına 5 rakamı eklenerek 5.625 olarak kayda işlendiği iddia edilmiştir (BOA. ŞD. 1357/1/75, 27/Za/1323). Masraflar ve toplam gelirler ile ilgili tahkikat neticesinde Nazmi Efendi'nin 1904 yılının Nisan ayının sonuna kadar devir almış olduğu, görevi sırasında satmış olduğu ve devir işlemleri sırasında devrettiği miktarlara dair bilgiler de tespit edilmiştir. Buna göre beşinci çeşit tütünden 1.722 kilo devir almış, görevi sırasında 1.591 kilo satmış ve 773 kilo devretmiştir. Üçüncü çeşit sigaradan 17.000 adet devralmış, görevi sırasında 9.460 adet satmış ve 1.380 adet devretmiştir. Beşinci çeşit sigaradan 141.600 devralmış, görevi sırasında 106.080 adet satmış ve görevinin bitmesiyle birlikte 37.176 adet sigara devretmiştir. İddiası doğrultusunda 5.000 kuruşluk beşinci çeşit tütün, 5.000 adet üçüncü çeşit tütün ve 36.000 adet beşinci çeşit sigara olmamış olsa da yukarıda sayılarıyla ilgili bilgi verilen sigara ve tütünlerin imzalı şekilde devretmesi lazım geleceği belirtilmiştir. Nazmi Efendi'nin teslim aldığı, satışını yaptığı veya devrini gerçekleştirdiği ürünler neticesinde ambarda mevcut olan miktarın devrettiği miktardan az olduğu neticesine varılmıştır (BOA. ŞD. 1357/1/67-70, 27/Za/1323). Satışı yapılan ve devredilen tütünler arasındaki farkı gösteren rakamsal bilgilere dair veriler Tablo 3'te ayrıntılı şekilde yer almaktadır.

Tablo 3. Nazmi Efendi Tarafından Satışı Yapılan Tütünlere Dair Veriler

	Bayilere Satılan	Devir Aldığı		Satılan ve Devir Olunan Toplam		1-22 Nisan 1904 Tarihleri Arasında Alınan Tütün
		Kuruş	Kilo	Kuruş	Kilo	
Beşinci Çeşit Tütün	1.591	700	73	200	1.665	1.722
Üçüncü Çeşit Sigara	9.460	1.380	-	-	10.840	11.000
Beşinci Çeşit Sigara	106.080	37.176	-	-	143.256	141.600

Kaynak: BOA. ŞD. 1357/1/75, 27/Za/1323.

Mahkeme heyetinin değerlendirmesinden sonra eksik olan 4.248 kuruşun Nazmi Efendi'nin zimmetinde olduğuna karar verilmiştir. Bu kararın alınmasına gerekçe olarak Nazmi Efendi döneminde gerçekleşen eksikliğe dair hesap kayıtlarında imzasının bulunması gösterilmiştir. Nazmi Efendi'nin bir küçük defterin olduğuna dair iddiasına ise mahkeme heyeti böyle bir defterin mevcudiyetinin mümkün olmayacağı, böyle mühim bir defterin mevcudu zuhur etseydi saklanamayacağına kanaat getirdiğini belirtmiştir. Bu çerçevede 4.248 kuruşun her ikisinin de kayıtlarda mühürlerinin bulunmasından dolayı Kasapyan Nazmi Efendi ile onun kefil olan Nişan Poladyan Efendi'den tahsil edilmesine hüküm verilmiştir. Ayrıca raporlar doğrultusunda Nazmi Efendi'ye ait olup Reji İdaresi'nde bulunan 700 kuruşluk sigaranın ise maliyetinin hesaplanarak Nazmi Efendi'ye teslim edilmesi kararı alınmıştır. Yine yukarıda süreci ele alınan mahkeme masrafları olan toplam 425 kuruş 20 paranın Nazmi Efendi'den tahsil edilmesi hüküm altına alınmıştır. Bu doğrultuda alınan kararlar Kasapyan Nazmi Efendi, Reji Dava Vekili Sırrı Efendi ile Reji memuru Salih Efendi huzurunda okunarak onaylanmış ve Nişan Poladyan Efendi'ye iletilmiştir. Yine Ankara Vilayet-i Meclis-i İdare-i Bidayet Mahkemesi tarafından alınan bu karara temyiz yolunun da açık olduğu belirtilerek 12 Ocak 1905 tarihinde kararlar imza altına alınmıştır. Böylece 8 Ağustos 1904 tarihinde vilayet meclisinde başlayan mahkeme süreci üç duruşma neticesinde 12 Ocak 1905 tarihinde son bularak 6 ay gibi kısa bir süre içerisinde karara bağlanmıştır. Lakin alınan bu karara itiraz eden Nazmi Efendi davayı Şûrâ-yı Devlet Muhakemat Dairesi İstînâf Mahkemesi'ne taşımıştır (BOA. ŞD. 1357/1/67-70, 27/Za/1323).

Şûrâ-yı Devlet Muhakemat Dairesi (İstînâf Mahkemesi)

Ankara Vilayet-i Meclis-i İdare-i Bidayet Mahkemesi tarafından 12 Ocak 1905 tarihinde alınan karara itiraz eden Nazmi Efendi, kararın temyiz edilebilir hakkını kullanarak Şûrâ-yı Devlet Muhakemat Dairesi (İstînâf Mahkemesi)'ne 21 Şubat 1905

tarihinde müracaatta bulunmuştur. Dilekçesinde suçsuz olduğunu, asıl suçlunun Kaliman Efendi olduğunu belirterek davanın yeniden görülmesini talep etmiştir (BOA. ŞD. 1357/1/42, 27/Za/1323). Nazmi Efendi, İstînâf Mahkemesi'ne müracaatının nedenini dokuz madde halinde özetlemiştir. Birinci maddede; davanın Mehakim-i Umumiye'de görülmesi gerekmesine rağmen Meclis-i İdare Mahkemesi'nde görüldüğünü belirtmiştir. İkinci maddede; davanın kendisi hakkında değil de Kaliman Efendi hakkında görülmesi gerektiğini ifade etmiştir. Gerekçe olarak ise Ankara Reji İdaresi'nin zikredilen tütünleri kendisine değil de ambar memuru olarak Kaliman Efendi'ye teslim etmesini göstermiştir. Üçüncü maddede; dava ile ilgili Kaliman Efendi'nin birinci sanık olduğunu, kendisinin üçüncü sanık olarak yargılanabileceğini ifade etmiştir. Dördüncü maddede; 4.248 kuruşun kendisinden tahsil edilmesine yönelik meclis mahkemesinin kararına itiraz etmiştir. Beşinci maddede; Kaliman Efendi ile ilgili iddialarının araştırılmadığı gibi bu konuda tutulan kayıtların da incelenmediğini belirterek bu kayıtların incelenmesini talep etmiştir (BOA. ŞD. 1357/1/41, 27/Za/1323).

Altıncı maddede; tütün satışı ile ilgili tutulmuş olan kayıt defterlerinde Kaliman Efendi tarafından fazla miktar girildiğine dikkat çekerek satış defterlerinin tekrar incelenmesini istemiştir. Yedinci maddede; Kaliman Efendi'nin daha önce tütün satıp parasını zimmetine geçirdiğine ve kendisine verilen yirmilik tütün sandığında oluşan bu açığı kapatmak için otuzluk olarak kayıtlara işlediğine dair delillerinin de olduğunu belirterek mahkeme heyetine sunabileceğini aktarmıştır. Sekizinci maddede; delillerle ispat edebileceği yolsuzluklar dışında Kaliman Efendi'nin 3.200 kuruşluk tütünleri 5.200 kuruş olarak kayıtlara geçirdiğini ve dalgınlığından da faydalanarak kendisine imzalattırdığını da kanıtlayabileceğini belirtmiştir. Ayrıca mevcut olan defterler dışında Kaliman Efendi ve kendisinden sonra göreve getirilmiş olan kardeşi tarafından bir küçük defterin ortadan kaldırıldığını da aktarmıştır. Daha önce görülen mahkemede bu iddiaların ciddi şekilde tahkik edilmediğini belirterek bu konuda gerekli inceleme ve araştırmaların yapılmasını mahkeme heyetinden talep etmiştir. Nitekim küçük boy defterin ortaya çıkarılması durumunda suçlunun Kaliman Efendi olduğunun anlaşılacağını da eklemiştir (BOA. ŞD. 1357/1/41, 27/Za/1323). Nazmi Efendi İstînâf Mahkemesi'ne sunduğu gerekçelerde kendinden emin ve iddialarının sağlam delillere dayandığının altını çizmiştir.

Nazmi Efendi, son maddede Kaliman Efendi'nin daha önce bir yolsuzluğa karıştığına vurgu yapmıştır. Onun, bir Rum kilisesinin parasını zimmetine geçirdiğine dair gelişmeye dikkat çekerek, birkaç defa iflas ettiğinin de göz önünde

bulundurulması mevcut olan eksikliğin kendisinde olduğunu belirtmiştir. Yine daha önceki mahkemede belirttiği gibi şirkete ait olan fabrikada üç yıl boyunca görev yaptığını ve 50-60.000 kuruş kadar ticaret yapmış olmasına rağmen hesaplarda herhangi bir eksikliğin oluşmadığının da göz önünde bulundurulmasını talep etmiştir. Nazmi Efendi, ayrıca kendisinin görevden alınmasından sonra yerine Kaliman Efendi'nin kardeşinin göreve getirilmesinin temel amacının ise mevcut olan defteri ortadan kaldırmaya yönelik bir girişim olduğuna da dikkat çekmiştir. Bütün bu gerekçeler dikkate alınarak hakkında alınan kararın iptal edilmesini, mahkemenin yeniden görülmesini, iddialarının tahkik edilmesini ve Kaliman Efendi'nin yargılanmasını talep etmiştir. Bu talepleri içeren telgraf İstınâf Mahkemesi heyetince dikkate alınmıştır (BOA. ŞD. 1357/1/41, 27/Za/1323).

Şûrâ-yı Devlet'e itirazda bulunan bir diğer isim de Nazmi Efendi'nin kefil Nişan Poladyan Efendi'dir. Onun itirazı davanın sonucuna değil, kendisiyle ilgili verilen hükme olmuştur. Ankara Meclis-i İdare Mahkemesi tarafından alınan karar kendisine 21 Eylül 1905 tarihinde iletilmiştir (BOA. ŞD. 1357/1/39, 27/Za/1323). Bu karar Mübaşir Mustafa Ağa tarafından Nişan Poladyan Efendi'ye ulaştırılmıştır (BOA. ŞD. 1357/1/12, 27/Za/1323). Nişan Poladyan Efendi itiraz gerekçelerini dört madde halinde sıralamıştır. Buna göre davanın asıl sahibinin Nazmi Efendi olduğundan dolayı eksik olan miktarın Nazmi Efendi'den tahsil edilmesi, kendisinin sadece kefil olduğunu belirterek mahkemenin de Meclis-i İdare'de değil de Muhakeme-i Umumiye'de yapılması gerektiğine de dikkat çekmiştir. Eksik olan miktarın kendisinin vazifesi dâhilinde olmadığını, daha önceki mahkemede vekil tayin etmek istediği halde talebinin olumlu karşılanmadığını belirterek gıyabında karar alındığından da şikâyetçi olduğunu belirtmiştir. Ayrıca dava sürecinde Nazmi Efendi'nin kefil olmadığına yönelik ifadeleri içeren mektubu mahkeme heyetine iletmiş olmasına rağmen dikkate alınmadığını da belirtmiştir. Son olarak ise Nişan Poladyan Efendi, Nazmi Efendi hakkında verilen karara itiraz etmediğini ancak kendisi hakkında verilen karara itiraz ettiğini, bu kararın hukuka uygun olmadığını belirterek hakkında verilen hükmün tekrar incelenmesini talep etmiştir. Gerek Nazmi Efendi gerekse Nişan Poladyan Efendi'nin mahkeme reisliğine iletmiş oldukları taleplerin incelenmesi neticesinde temyize karar verilmiştir (BOA. ŞD. 1357/1/42, 27/Za/1323).

Bunun üzerine Şûrâ-yı Devlet Muhakemat Dairesi İstınâf Mahkemesi tarafından Ankara vilâyeti tömbeki müdürü Nişan Poladyan Efendi'ye 9 Ağustos 1906 tarihinde celpname göndermiştir (BOA. ŞD. 1357/1/7, 27/Za/1323). Buna göre

mahkeme İstinâf Dairesi'nde 18 Eylül 1906 tarihi pazartesi günü görülecekti (BOA. ŞD. 1357/1/7, 27/Za/1323). Karara itiraz eden Nazmi Efendi'ye aynı tarihte celpname gönderilmiştir (BOA. ŞD. 1357/1/9, 27/Za/1323). Bu celpname Ankara Reji Komiseri tarafından Nazmi Efendi'ye teslim edilmiştir (BOA. ŞD. 1357/1/10, 27/Za/1323). Yine celpnamenin iletildiği bir diğer kişi ise Reji dava vekilidir. 13 Ağustos 1906 tarihinde gönderilen celpnamede Reji vekili tarafından 21 Ağustos günü teslim alınmıştır. Aynı şekilde onun da pazartesi günü hazır bulunması, bulunmaması durumunda ise davanın gıyabında temyiz edileceği belirtilmiştir (BOA. ŞD. 1357/1/8, 27/Za/1323).

9 Ağustos günü celpnameyi teslim alan Nazmi Efendi mahkemeye katılmak üzere Ankara'dan İstanbul'a gelmiştir. Ancak mahkeme başlamadan, tarihi kesin olarak bilinmemekle birlikte İstanbul'da vefat etmiştir. Mahkemeye katılacak olan müdde-i umumi muavini Faik Bey; Reji İdare Vekili Tahsin Bey'e, Nişan Poladyan Efendi'ye ve Nazmi Efendi'ye celpname göndermiştir. Mahkeme heyetinin başkanlığını yapan Faik Bey ve Reji Dava Vekili Tahsin Bey hazır bulunmuş olmalarına rağmen Nazmi Efendi ile Nişan Poladyan Efendi katılmamıştır. Nazmi Efendi'nin celpnameyi teslim almasını göz önünde bulunduran Tahsin Efendi, katılmama nedeninin araştırılması için mahkemenin ertelenmesini talep etmiştir. Bu doğrultuda duruşma ileri bir tarihe ertelenmiştir. Yapılan araştırmalar neticesinde Nazmi Efendi'nin vefatından dolayı mahkemeye katılmadığı tespit edilerek varislerin araştırılmasına karar verilerek duruşma tekrar ileri bir tarihe ertelenmiştir (BOA. ŞD. 1357/1/35-36, 27/Za/1323). Bu süreçte Nazmi Efendi'nin birinci derece yakınıyla ilgili bir gelişme söz konusudur.

Yapılan araştırmalar neticesinde Dâhiliye Nazırı Mahmut Paşa'nın himayesinde çalışan Komisyoncu Bedros Şemsi Efendi'nin, Nazmi Efendi'nin oğlu olduğu tespit edilmiştir. Buna dair bilgiler Ankara Valiliği tarafından İstinâf Dairesi'ne 25 Ağustos 1906 tarihinde iletilmiştir (BOA. ŞD. 1357/1/9, 27/Za/1323). Buna karşın davaya katılmak üzere İstanbul'da ikamet etmekte olan Komisyoncu Bedros Şemsi Efendi'ye celpname gönderilmiştir (BOA. ŞD. 1357/1/11, 27/Za/1323). Ayrıca 26 Nisan 1907 tarihinde Ankara Reji İdaresi tarafından Şûrâ-yı Devlet İstinâf Muhakemat Dairesi Reisliğine çekilen telgrafta onun varisi olan oğlu Komisyoncu Bedros Şemsi Efendi dışında diğer oğlu Artaki Efendi, oğullarıyla birlikte ikamet eden eşi Nevnik Hanım, Ankara'da ikamet etmekte olduğunu bildirmiştir. Nazmi Efendi'nin boşamış olduğu eski eşi Mariya Hanım'ın da (boşandıktan sonra Ankara'da bulunan Abrayosan ticarethanesinde müdürlük görevini icra eden Mıgırdiç Efendi ile evlenmiştir) varisleri

olduğu belirtilmiştir. Ankara Meclisi tarafından verilen hüküm gereğince Nazmi Efendi'den tahsil edilecek miktarın vefatından dolayı varislerinden tahsil edilmesi üzerine İstanbul'da Galata bölgesinde bulunan Selanik isimli handa 4 numaralı odada oturan iki oğlu ile eşi Nevnik Hanım ile eski eşi Mariya Hanım'a 27 Ocak 1908 tarihinde pazartesi günü başlayacak olan duruşmaya katılmaları için celpname gönderilmiştir (BOA. ŞD. 1357/1/14-16, 27/Za/1323; BOA. ŞD. 1357/1/13, 27/Za/1323).

Aynı celpname Reji dava vekili olarak görevlendirilen Tahsin Bey'e (BOA. ŞD. 1357/1/17, 27/Za/1323) ve Nişan Poladyan Efendi'ye de iletilmiştir (BOA. ŞD. 1357/1/20, 27/Za/1323). Bu doğrultuda duruşma günü geldiğinde mahkeme heyetinin yanı sıra Reji İdaresi Dava Vekili Tahsin Bey ile Nazmi Efendi'nin varislerinden oğlu Komisyoncu Bedros Şemsi Efendi hazır bulunmuşlardır. Ancak diğer oğlu Artaki Efendi ile eşi Nevnik Hanım ve boşanmış olduğu eski eşi Mariya Hanım celpnameleri imzalamış olmalarına rağmen duruşmaya katılmamışlardır. Celpnameyi imzalamış olmasına rağmen duruşmaya katılmayan bir diğer isim de kefil Nişan Poladyan Efendi'dir. Ancak Nişan Poladyan Efendi'nin ömrü davanın sonucunu görmeye yetmemiştir. Katılmama nedeni araştırıldığında, Nişan Poladyan Efendi'nin vefat ettiği tespit edilmiştir. Duruşma Tahsin Bey'in talebi ve mahkeme muavini Faik Bey'in de talebi kanunlara uygun bulması doğrultusunda tekrar ileri bir tarihe ertelenerek Nişan Poladyan Efendi'nin varislerinin araştırılmasına karar verilmiştir. Bu duruşmada alınan bir diğer karar ise mahkemenin duruşmaya katılmamış olan Nazmi Efendi'nin varislerinin gıyabında görülmesidir. Ankara Reji İdaresi ile Ankara Vilayet Meclisi tarafından yürütülen araştırmalar neticesinde Reji Dava Vekili Tahsin Bey tarafından mahkeme heyetine 20 Şubat 1908 tarihinde bir telgraf sunulmuştur. Bu telgraf Nişan Poladyan Efendi'nin varisleri ile ilgili bilgiler içeriyordu. Şöyle ki varislerinden Misak Poladyan Efendi'nin tömbeki şirketinde memur olduğu ve Ankara Balıkpazarı'nda oturduğu, kardeşleri Misak Poladyan Efendi ile Arakil Poladyan Efendi'nin Kayseri'de sarraflar çarşısında ikamet etmekte olduğu bilgisine yer verilmiştir. Yine bu varisler dışında üçüncü varisi ise Arakil Poladyan Efendi ile ikamet eden kızı Meryem Hanım'dır (BOA. ŞD. 1357/1/21, 35-36, 27/Za/1323).

Belirlenen bu isimlere de 14 Temmuz 1908 tarihinde salı günü duruşmanın Şûrâ-yı Devlet İstinâf Mahkemesi'nde başlayacağıyla ilgili celpname gönderilerek katılmaları hususunda bilgi aktarılmıştır. Katılmamaları durumunda ise mahkemenin gıyaplarında görüleceği belirtilmiştir (BOA. ŞD. 1357/1/22-29,

27/Za/1323). Duruşmaya davet edilen Nazmi Efendi'nin varislerinden Mariya Hanım katılmadığı gibi eşi Mıgırdiç Efendi tarafından Şûrâ-yı Devlet İstinâf Mahkemesi'ne 20 Ekim 1909 tarihinde çekilmiş olan telgrafta daha önce verilmiş olan kararda varis olarak eşinin tutulduğunu ancak eşinin vefat etmiş olan Nazmi Efendi'nin terekesinden faydalanmadığını belirterek varis olarak tutulmaması gerektiğini istirham etmiştir (BOA. ŞD. 1357/1/47, 27/Za/1323). Bu arada Komisyoncu Bedros Şemsi Efendi 16 Haziran 1908 tarihinde Şûrâ-yı Devlet İstinâf Mahkemesi'ne çektiği telgrafta haklarında alınan karara itiraz ederek, 1906 yılına ait kayıtları içeren kayıp hesap defterlerinin bulunmasını talep etmiştir. Bunun üzerine 25 Kasım 1905 ile 19 Mart 1907 tarihleri arası ambar hesaplarını içeren iki adet kayıt defterinin mahkemeye ulaştırılmak üzere Ankara Postanesine verildiği belirtilmiştir (BOA. ŞD. 1357/1/58, 27/Za/1323).

Bu defterler duruşma günü incelenmiştir. Lakin duruşma günü mahkeme heyetinin yanı sıra sadece Reji Dava Vekili Tahsin Bey ile Nazmi Efendi'nin oğlu Komisyoncu Bedros Şemsi Efendi katılmıştır. Nazmi Efendi'nin diğer varisleri hakkında davanın görüleceğine dair bir önceki duruşmada karar alınmıştı. Nişan Poladyan Efendi'nin tüm varislerinin duruşmaya katılmaması üzerine Reji Dava Vekili Tahsin Efendi gıyaplarında davanın görülmesini talep etmiştir. Mahkeme heyeti tarafından yapılan değerlendirme neticesinde Komisyoncu Bedros Şemsi Efendi dışında diğer tüm varislerin gıyabında mahkemenin görüleceğine dair karar alınarak taraflara iletilmiştir. Dayanak olarak ise geçici ceza kanununun 170. maddesi gösterilmiştir. Alınan bu karar üzerine duruşma tekrar ertelenerek duruşmanın gerçekleşeceği gün hazır bulunmaları için taraflara celpname iletilmiştir. (BOA. ŞD. 1357/1/35-36, 27/Za/1323) Celpnamede duruşmanın 9 Ocak 1909 tarihinde cumartesi günü yapılacağı, ve tarafların hazır bulunmaları, bulunmamaları durumunda ise gıyaplarında karar alınacağı belirtilmiştir. Bu doğrultuda mahkemeye katılım sağlanması için zabıta memuru Mustafa tarafından kaleme alınan celpnameler Reji Dava Vekili Tahsin Bey'e (26 Aralık 1908), Kasapyan Nazmi Efendi'nin oğlu Komisyoncu Bedros Şemsi Efendi'ye (13 Ocak 1909)⁷ ve diğer oğlu Arakil Poladyan Efendi'ye (16 Aralık 1908) gönderilmiştir (BOA. ŞD. 1357/1/29-33, 27/Za/1323).

⁷ Celpname evrakı için Bkz. Ek-2.

Duruşma neticesinde mahkeme heyetinin almış olduğu eksik olan 4.248 kuruşun kefil tarafından tahsil edilmesine yönelik karar merkezi idare tarafından ilgililere duyurulmuştur. Kefil olan Nişan Efendi'nin vefat etmesinden dolayı alınan karar onun varisleri olan oğulları Arakil Poladyan Efendi, Misak Poladyan Efendi, kız kardeşleri Meryem Hanım, diğer oğlu Tamyanos'un vefat etmesiyle birlikte dul olan Felek kızı Kazar ile onun küçük kızı Virtayem'e iletilmiştir. Belirlenen kişilerin ayrıca mahkemeye katılmadıklarından dolayı kararın gıyaplarında alındığı da belirtilmiştir. Alınan bu karara 24 Ocak 1909 tarihinde şu ifadelerle karşı çıkmıştır; Nişan Efendi'nin borcun asıl sahibi olmadığı kefil olduğuna dikkat çekilmiştir (BOA. ŞD. 1357/1/3, 27/Za/1323). Asıl varisler dururken, bu bedelin kefil varislerinden tahsil edilmesi kararına itiraz edilmiştir.

Bu itirazın değerlendirilmesi üzerine mahkeme heyeti ile Tahsin Bey hazır bulunmuş olmalarına rağmen bu sefer Komisyoncu Bedros Şemsi Efendi katılmamıştır. Tahsin Bey'in gıyabında mahkemenin başlatılmasına dair talebi reddedilerek Komisyoncu Bedros Şemsi Efendi'nin katılım sağlaması için duruşmanın ileri bir tarihe ertelenmesine Faik Bey hüküm vermiştir. Gerekçesi ise celpnamenin Komisyoncu Bedros Şemsi Efendi'nin kardeşi Arakil Efendi'ye teslim edildiğine dair imzanın olması ve muhtar veya odabaşı tarafından celpnamenin Komisyoncu Bedros Şemsi Efendi'ye teslim edildiğine dair bir imzanın bulunmamasıdır. Duruşma günü geldiğinde ise tekrar Komisyoncu Bedros Şemsi Efendi'nin hazır bulunmadığı görülmüş ancak Selanik Hanı odabaşı tarafından gönderilen telgrafta Komisyoncu Bedros Şemsi Efendi'nin buradan taşındığını ve yeni adresinin neresi olduğu bilinmediğinden dolayı celpnamenin kendisine teslim edilmediği belirtilmiştir. Tahsin Efendi tekrar mahkemenin Komisyoncu Bedros Şemsi Efendi gıyabında görülmesini talep etmiştir. Lakin Faik Bey, Komisyoncu Bedros Şemsi Efendi'nin haberdar edilmesi için duruşma gününün Takvim-i Vakayi'de ilan edilmesine karar vererek duruşmayı tekrar ertelemiştir. Verilen ilanda duruşmanın 17 Mayıs 1909 tarihinde pazartesi günü görüleceği aktarılmıştır. Ayrıca Tahsin Efendi'ye de celpname ile duruşma tarihi iletilmiştir (BOA. ŞD. 1357/1/35-36, 27/Za/1323).

Bu arada Nazmi Efendi'nin vefat etmesiyle birlikte kefilleri hakkında görülen davanın istinâfinin hangi mahkemede görüleceğine dair Muhakeme-i Umumiye ile Muhakeme-i İdariye arasında bir ihtilaf yaşanmıştır. Buna göre davanın temyizinin Muhakeme-i Umumiye mi yoksa Muhakeme-i İdariye de mi görüleceğine dair tartışmalar mahkemenin Muhakeme-i Umumiye bünyesinde görülmesine karar

verilerek sonuçlandırılmıştır. Gerekçe olarak ise Reji Şirketi'nin ticaretiyle ilgili bir konu olması gösterilmiştir. 21 Haziran 1909 tarihinde alınan bu karar diğer ihtilaflar için de emsal gösterilerek davanın Şûrâ-yı Devlet Muhakemat Dairesi İstinâf Mahkemesi'nde görülmesine karar verilmiştir (BOA. ŞD. 1357/1/43-44, 27/Za/1323). Ankara Vilayet Meclisi İdaresi Bidayet Mahkemesi tarafından Reji ambarında eksik olan 4.248 kuruşun Kasapyan Nazmi Efendi ile kefil olan Poladyan Nişan Efendi'den tahsil edilmesine yönelik verilen karara Poladyan ve Nazmi Efendi itiraz ederek davanın Şûrâ-yı Devlet İstinâf Mahkemesi'nde yeniden görülmesini talep etmişlerdir. Bu doğrultudaki talepler uygun görülerek mahkeme sürecine başlanmıştır. Reji İdaresi'nde görevli olan memurların davasının Muhakeme-i Adliye'de görülmesinin uygun olacağına dair karar alınarak dava Muhakeme-i Adliye'ye sevk edilmiştir. Rejide görevli olan memurların mahkemelerinin vilayet meclislerinde görüleceğine dayanak olarak Tanzimat Dairesi'nin 21 Eylül 1887 tarihli karar dayanak olarak gösterilmiştir. Muhakeme-i Adliye tarafından davanın incelenmesi neticesinde muhakemenin Muhakeme-i Umumiye Dairesi'nde görülmesine karar vermiştir. 29 Haziran 1909 tarihinde tarafların talebi reddedilerek davanın temyiz edilmesi için dava evrakları İstinâf Mahkemesi'ne iade edilerek davanın görülme sürecine devam edilmiştir (BOA. ŞD. 1357/1/45, 27/Za/1323).

17 Mayıs 1909 tarihinde gerçekleşen duruşmada karar alınmamış olmalı ki 6 Temmuz 1909 tarihinde bir duruşma daha gerçekleşmiştir. Bu çerçevede Reji Dava Vekili Tahsin Bey'e yazılan celpnamede Nazmi Efendi ve kefil Nişan Poladyan Efendi hakkında açılan davanın haziran ayının birinci çarşamba günü varislerinin katılımı ile görüleceği ve belirlenen gün diliminde Şûrâ-yı Devlet İstinâf Mahkemesi'nde hazır bulunmaları gerektiği belirtilmiştir. Bulunmamaları durumunda ise davanın gıyaplarında gerçekleşeceği ifade edilmiştir (BOA. ŞD. 1357/1/46, 27/Za/1323). Mahkeme heyeti ve Reji dava vekilinin hazır bulunmasıyla gerçekleşen duruşma neticesinde Komisyoncu Bedros Şemsi Efendi aleyhine alınan karar İstanbul'daki evine gönderilmiştir. 28 Ekim 1909 tarihinde Ankara'ya gelen Komisyoncu Bedros Şemsi Efendi annesi ile İstanbul'a bağlı olan Beyoğlu'nda Tozkoparan Mahallesinde 28 numaralı evde ikamet ederken dava kararı kendisine iletilmiştir. Bu karar evrakı annesi tarafından teslim alınmıştır (BOA. ŞD. 1357/1/55, 27/Za/1323). Alınan bu karara Kayseri'de ikamet eden Misak Poladyan, Nişan Efendi'nin kızı Meryem Hanım vekili Pedros Dolatan imzasıyla 14 Temmuz 1909 tarihinde Şûrâ-yı Devlet İstinâf Mahkemesi'nde gıyaplarında alınan karara itiraz ettiklerini belirtmişlerdir. İlgili itiraz Ethem Efendi aracılığı ile Reji vekiline iletilmiştir (BOA. ŞD. 1357/1/54-55, 27/Za/1323).

Şûrâ-yı Devlet İstinâf Mahkemesi tarafından Ankara Vilayeti Meclis-i İdaresi Bidayet Mahkemesi tarafından Nişan Poladyan Efendi ve Nazmi Efendi'den tahsil edilmesine karar verilen 4.248 kuruşun vefat etmelerinden dolayı varislerden tahsil edilmesine karar verilmiştir. Gerçekleşen itirazların değerlendirilmesi için 21 Mart 1910 tarihinde Misak Poladyan ile Tahsin Bey'e celpname gönderilerek 22 Mart Pazartesi günü mahkemenin görüleceği belirtilmiştir. Tarafların katılımı ile gerçekleşen mahkemede daha önce alınan karar tekrar edilmiştir. Bu karar daha sonra 21 Haziran 1910 tarihinde onaylanarak Reji İdaresi Dava Vekili Hüseyin Bey'e Bahçekapısı'nda Kazaz hanında 16 numarada yazıhanesi bulunan dava vekillerinden Misak Poladyan Efendi'ye iletilmiştir (BOA. ŞD. 1357/1/38, 59, 60-64, 27/Za/1323). Alınan bu kararda şahit olarak Fırıncı Mahallesinden Sarraf Serkiz Efendi, Veled-i Çirban ve Tavukçu Mahallesinden Erkiletlioğlu Kirkor Veled-i Karabet Efendi yer almıştır (BOA. ŞD. 1357/1/4, 27/Za/1323).

Osmanlı taşrasında cereyan eden bu dava sürecinin neticelenmesi süresine dair bir değerlendirme yapıldığında Bidayet Mahkemesi'nde açılan davanın altı ay gibi kısa bir süre içerisinde tamamlandığı görülmektedir. Bu durum ise Osmanlı taşrasında adliye fonksiyonunun hızlı işlediğini göstermektedir. Ancak alınan kararın Temyiz Mahkemesi'ne taşınmasından sonra aynı sürecin burada işlemediği tespit edilmiştir. Zira 1905 yılında duruşma başlamış olsa da 1909 senesinde neticelenmiştir. Buradaki dava sürecinin hızlı işlememesinin temel gerekçesi ise davacı ile davalı olan şahısların vefatından sonra davaya taraf olan varislerin duruşmalara katılmaması olmuştur.

Sonuç

Osmanlı Devleti döneminde Ankara bölgesinde yaygın olan meslek grupları arasında tütüncülük yer almıştır. Tütüncülüğün meslek haline dönüşmesi, kullanım alanının artmasına bağlı olarak devletin tütün üzerinden gelir sağlayıcı politikaları hayata geçirmesini sağlamıştır. Bu doğrultuda politikalar özellikle 19. yüzyılın ortalarından itibaren yaygınlık kazanmıştır. Böylece 1854 yılından itibaren alınmaya başlanan dış borçların ödenmesi için kaynak olmuştur. İlk etapta tütün gelirleri 1879 ile 1881 yılları arasında iç alacaklılara teminat olarak gösterilmiştir. 1881 yılından itibaren dış alacaklıların denetimine bırakılmıştır. Bu çerçevede tütün, 20 Aralık 1880 tarihli Muharrem Kararnamesi ile kurulan Düyûn-ı Umûmiyye İdaresi'nin denetimine bırakılmıştır. Ardından başta tütün olmak üzere bazı ürünlerin üretim, tüketim ve ticaretini kontrol etmek için 27 Mayıs 1883 tarihinde Reji Şirketi kurulmuştur.

Kurulan bu şirket devlet genelinde tütünle ilgili her türlü gelişmeyi denetimi altına almıştır.

Şirketin teşkilatlandığı vilayetlerden biri de Ankara'dır. Bu çerçevede Ankara Reji İdaresi çatısı altında Ankara Merkez Reji Başmüdürlüğü, Kayseri Reji Müdürlüğü, Kırşehir Reji Müdürlüğü, Çorum Reji Müdürlüğü ve Yozgat Reji Müdürlüğü şeklinde sancak merkezlerinde teşkilatlandırılmıştır. Sancaklara bağlı olan kazalarda ise memurluklar kurmuştur. Bu bağlamda Ankara Merkez Reji Başmüdürlüğü bünyesinde Kalecik, Ayaş, Beypazarı, Yabanabad, Çubukabad, Polatlı ve Haymana memurlukları kurulmuştur. Bu teşkilat yapısı ile idare, vilayetin en ücra köşesine kadar tütün ile ilgili her türlü faaliyeti denetimi altına almaya çalışmıştır. Geniş bir teşkilat yapısı, kalabalık bir kadro yapılanmasını beraberinde getirmiştir. Kalabalık bir kadro yapılanmasının idare edilmesi zor olduğu gibi kontrolsüzlüğe bağlı olarak birtakım sorunların yaşanmasına da yol açmıştır. Bu sorunların önemlilerinden biri de memurların idareye ait olan paraları zimmetlerine geçirme girişimleri olmuştur. Devletin pek çok bölgesinde faaliyet gösteren şirket şubelerinde meydana gelen bu tür girişimlerin Ankara Reji İdaresi bünyesinde de yaşandığı tespit edilmiştir.

Kasapyan Nazmi Efendi, 15 Ekim 1903 tarihinde Ankara Reji İdaresi'nde ambar satış memuru olarak göreve başlamıştır. O, Ankara'ya bağlı Kozanoğlu Mahallesinde ikamet ettiği tespit edilmiş, daha önce 1886 ile 1889 yılları arasında Ankara Reji İdaresi Tütün Fabrikası'nda çalışmıştır. Görevi başındayken bir yıl sonra ambar sandığından zimmetine para geçirdiğine dair iddia ortaya atılmıştır. Bu iddia üzerine başlatılacak olan muhakeme sürecinde davacı konumunda Ankara Reji İdaresi Dava Vekili Sırrı Efendi reji memuru Salih Efendi ile sonradan görevlendirilecek olan bir diğer Ankara Reji Dava Vekili Tahsin Bey'dir. Davalı konumunda ise ambar memuru Kasapyan Nazmi Efendi, onun vekili Musaddık Efendi ve kefilisi Nişan Poladyan Efendi olmuştur. Davanın ikinci aşaması olarak nitelendirilebilecek temyiz edilmesi sürecinde Nazmi Efendi ile Nişan Poladyan Efendi'nin vefat etmesinden dolayı davalının varisi olan oğulları Komisyoncu Bedros Şemsi Efendi, Artaki Efendi, eşi Nevnik Hanım ve eski eşi Mariya Hanım yer almıştır. Nişan Poladyan Efendi'nin varisi olan oğulları Misak Poladyan Efendi, Arakil Poladyan Efendi ve kızı Meryem Hanım davalı konumunda duruşmalarda isimleri geçen kişilerdir. Dava sürecinde ismi geçen bir diğer görevlinin davalıdan önce ambar memuru olan Kaliman Efendi'dir. Muhakeme sürecinden hemen önce 22 Nisan 1904 tarihinde müfettiş Beraçoti Efendi, eski ambar memuru Kaliman Efendi ve yeni memur Kasapyan Nazmi Efendi

tarafından tutulan hesap kayıtlarını incelemiştir. Bu hesap kayıtlarında yapılan incelemeler neticesinde ambar sandığında 4.248 kuruşun eksik olduğu ve 720 kuruş 30 santimlik sigara satışında hilenin olduğu tespit edilmiştir.

Bu raporların isnat edilerek Ankara Vilayet-i Meclis-i İdare-i Bidayet Mahkemesi'nde 8 Ağustos 1904 tarihinde mahkeme başlatılmıştır. Mahkeme heyeti Ankara Valisi Cevat Bey, azalardan defterdar Ethem Bey, mektupçu Hacı Rıfat Efendi, metropolit vekili Baba Yavan Efendi, aza Agâh Efendi ve Karlopor Efendi'den oluşmaktadır. Bidayet Mahkemesi'nde taraflardan alınan ifadeler, verilen aralar ve elde edilen belgelerin değerlendirilmesinden sonra; üçüncü duruşmada eksik olan 4.248 kuruşun Kasapyan Nazmi Efendi ile onun kefilisi olan Nişan Poladyan Efendi'den tahsil edilmesi kararı alınmıştır. Bu kararın gerekçesi ise eksik olan miktarın tutulduğu kayıtlarda Kasapyan Nazmi Efendi ile Nişan Poladyan Efendi'nin imzasının bulunmasıdır. Ayrıca davalıya ait olup, ambar kasasında olan 700 kuruş iade edilmiştir. Yine mahkeme masrafları olan 425 kuruş 20 para davalıdan tahsili 12 Ocak 1905 tarihinde Bidayet Mahkemesi tarafından onaylanmıştır. Ancak onaylanan bu karara tarafların itiraz etme hakkının da olduğu belirtilmiştir. Bu hakkı kullanmak isteyen davalı ve kefilisi, davanın temyizi için 21 Şubat 1905 tarihinde Şûrâ-yı Devlet Muhakemat Dairesi İstînâf Mahkemesi'ne başvurmuştur.

Davalı, mahkemenin her aşamasında, eksik olan miktarı kabul ettiğini ancak bu eksikliğin kendisinden önceki memur Kaliman Efendi döneminde gerçekleştiği konusunda ısrar etmiştir. Bundan dolayı itiraz ederek davanın yeniden görülmesi ve eksik olan miktarın önceki memurdan tahsil edilmesini talep etmiştir. Kefilisi ise mahkemeye konu olan paranın kendisinden tahsil edilemeyeceğini belirterek davanın yeniden görülmesini talep etmiştir. Mahkeme heyeti tarafından gerekli incelemelerin yapılmasından sonra kararın İstînâf Mahkemesi'nde temyiz edilmesi kararlaştırılmıştır. Bu karar çerçevesinde 18 Eylül 1906 tarihinde duruşma başlamıştır.

Kararın temyiz edilmesi sürecinde davalı ile kefilinin vefat etmelerinden dolayı varislerin tespit edilerek duruşmaya davet edilmeleri kararlaştırılmıştır. Bu çerçevede davalının varisi olan oğulları Komisyoncu Bedros Şemsi Efendi, Artaki Efendi, eşi Nevnik Hanım ve eski eşi Mariya Hanım'ın yanı sıra Nişan Poladyan Efendi'nin varisleri olan oğulları Misak Poladyan Efendi, Arakil Poladyan Efendi ve kızı Meryem Hanım'ın davet edilmesiyle muhakeme süreci başlatılmıştır. Varislerden Komisyoncu Bedros Şemsi Efendi dışında hiçbiri duruşmalara katılmamıştır. Nihayetinde, 21 Haziran 1910 tarihinde daha önce Bidayet Mahkemesi tarafından alınan karar

onaylanarak eksik olan miktarın ve mahkeme masraflarının davalı ve kefilin varislerinden tahsil edilmesi karara bağlanmıştır.

Dava sürecinde ortaya çıkan bir diğer durum yolsuzlukla suçlanan Kasapyan Nazmi Efendi'nin oğlunun Dâhiliye Nazırı tarafından istihdam edilmesidir. İş bilirlik ve itimat açısından önemli bir gösterge olan bu gelişmenin yanında davayı diğer kardeşi takip etmemiştir. Son aşamada davayı takip eden varis sadece Komisyoncu Bedros Şemsi Efendi'dir.

Osmanlı ekonomisinde özel bir girişim olan Reji İdaresi bünyesinde bir yolsuzluk gerçekleşmiştir. Yolsuzluğun davası devletin mahkemelerinde görülmüştür. Öyle ki ilk önce yerel mahkeme bir karara varmıştır. Yolsuzlukla suçlanan Kasapyan Nazmi Efendi, yargılamadaki ilk süreçte çıkan sonuca itiraz etmiştir. Burada itirazı davaya konu olan paranın kendisinden önceki görevli bir diğer gayrimüslim görevli olduğunu ifade ederek, onun daha önce kendi inanç kurumunu da dolandırdığını iddia etmiştir. Ayrıca iddialarının delillere dayandığını yinelemiştir. Ankara'daki yargılamada haksız bulunması üzerine İstanbul'da temyiz mahkemesine müracaat etmiş ancak bu esnada vefat etmiştir. Onu müteakip kefil Nişan Poladyan vefat etmiştir. Böylece dava temyize taşınmış olsa da asıl sorumlular nezdinde değil varisler üzerinden sonuçlanmıştır.

Kaynakça

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri

Bâb-ı Âli Evrak Odası (BEO): 1550/116201, 3012/225869.

Bab-ı Asafi-Defterleri (A.DVNSMHM.D): 82-343.

Dahiliye-Defterler (DH. SAİD.D): 127/17.

Dahiliye-Mektubi Kalem (DH. MKT): 417/74,

Dahiliye-Mütenevvia (DH. MTV.): 36/78.

Hariciye Nezareti-İdare (HR. İD.) 290/50.

İrade-Meclis-i Mahsusa (İ. MMS): 75/3367.

Meşihat-Defterleri (MŞH. ŞSC. d.) 97, 173.

Sadaret-Mukavelenameler (A.) DVN. MKL): 18/9, 60/13.

Şûrâ-yı Devlet (ŞD): 1372/1, 1371/22, 1367/10, 1357/1.

Yıldız-Hususi Maruzat (Y. A. HUS): 175/62.

Yıldız-Resmi Maruzat (Y. A. RES): 4/70, 35/27.

Yıldız-Umumi (Y. PRK. UM.): 35/115.

Salnameler

Ankara Vilayet Salnamesi, Hicri: 1309.

Telif Eserler

Aslan, D. (2005). Dünyada ve Türkiye’de Tütün Kontrolünde Yeni Bir Dönem Başladı: Tütün Kontrolü Çerçeve Sözleşmesi. *Sürekli Tıp Eğitimi Dergisi*, 14(1), 1-21.

Akkayan, T. (2007). Sağlık ve Sigara. E. G. Naskali (Ed.). *Tütün Kitabı* içinde (s. 523-553). İstanbul: Kitapevi Yayınları.

Alpoğlu, O. (2019). 224 Numaralı Ankara Şer’iyye Sicilinin Transkripsiyon ve Değerlendirilmesi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş.

Arıkan, Z. (2002). *Tarih Günlüğü*. İstanbul: Arma Yayınları.

Bingöl, S. (2005). Osmanlı Mahkemelerinde Reform ve Ceride-yi Mahakim’deki Üst Mahkeme Kararları. *Tarih İncelemeleri Dergisi*, 20(1), 19-38.

Bere, F. (1895). *Les Tabacs*. Paris: Ancienne Maison Quantin Librairies-Imprimeries Reunies.

Blaisdell, D. C. (1979). *Osmanlı İmparatorluğunda Avrupa Mali Denetimi (Düyun-u Umumiye)*. (A. İ. Dalgıç, Çev.). İstanbul: Doğu-Batı Yayınları.

Bluhm, D. (2019). *Kolomb’dan Davidoff’a Tütün*. (Z. A. Yılmaz, Çev.). İstanbul: Kolektif Kitap Yayınları.

Çakmak, F., Akçiçek, İ. E. (2014). Sağlık tarihinde Tütün. H. V. Mercimek, İ. E. Akçiçek (Ed.). *Mucizeden Belaya Yolculuk Tütün* içinde (s. 487-514). İstanbul: Tarihçi Kitapevi.

Dağ, M. (2022a). 27 Aralık 1886 Tarihli İnhisar-I Duhan Nizamnamesinin Tatbikine Dair Bir Değerlendirme. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 47, 162-180.

Dağ, M. (2022b). İnhisarlar İdaresi Umumi Müdürlüğünün Kayıt Dışı Ekonomiyle Mücadelesi: Urfa İnhisarlar Tütün Atölyesi Müdürlüğü Örneği (1925-1950). *Mukaddime Dergisi*, 13(1), 69-100.

- Dağ, M. (2022c). Osmanlı Tütününde Çokuluslu Yabancı Sermaye Yatırımının Teşkilat Yapısı: Ankara Reji İdaresi Örneği. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(2), 651-680.
- Dağ, M. (2022ç). Hemavend Aşireti'nin Tütün Kaçakçılığı İddiaları ve Adana Reji İdaresi. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 31(1), 1333-1344.
- Dağ, M. (2022d). Osmanlı Taşrasında Yabancı Sermaye Yatırımı: Siverek Düyun-U Umumiyye Müdürlüğü ile Reji Memurluğu (1881-1925). *Bingöl Araştırmaları Dergisi*, 8(2), 59-78.
- Dağ, M. (2021a). XIX. Yüzyıl Sonlarında Reji İdaresi'nde Kayıt Dışı Ekonomi Davası: Bayburt Reji Memurluğu (1888-1909). *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 28, 444-471.
- Dağ, M. (2021b). XX. Yüzyıl Başlarında Reji İdaresi'nde Kayıt Dışı Ekonomi Davası: Menbiç Reji Memurluğu Örneği (1910-1911). *Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(2), 207-228.
- Emekli, O. (2020). 420 Numaralı Ankara Şer'iyeye Sicili Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Eroğlu, O. (2010). Osmanlı Devleti'nin Son Dönemlerinden Cumhuriyet'in İlk Yıllarına Kamu Maliyesi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 12, 57-89.
- Esin, T. ve Etöz, Z. (2015). *1916 Ankara Yangını: Felaketin Mantığı*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Genç, M. ve Özvar, E. (2021). *Osmanlı Ekonomisine Dair Konuşmalar I*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Güleryüz, A. (2007). *Osmanlı Donanması 1828-1923*. İstanbul: Denizler Kitapevi.
- Güran, T. (1990). *İktisat Tarihi*. İstanbul: Damla Ofset.
- Güvemli, O., Zeytinoğlu, E. ve Aygül, E. (2016). Osmanlı İmparatorluğunda Çift Yanlı Kayıt Yönteminin XIX. Yüzyılın İkinci Yarısında Bir Sanayi İşletmesinde İlk Kez Uygulanması-Tütün Rejisi Örneği. *Muhasebe ve Finans Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 11, 197-223.
- İnalcık, H. (2006). *Makaleler I*. Ankara: Doğu Batı Yayınları.

- Kalaycı, M. ve Öztürk, E. (2017). 18. Yüzyıl Osmanlı Coğrafyasında Tütünün Sosyo-Kültürel Zeminine Dair Bir Metin: Ebu Sehl Nu'man Efendi ve Tahlilu'd-Duhan Adlı Risalesi. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 58(1), 1-45.
- Kazgan, H. (1991). *Galata Bankerleri*. İstanbul: Türk Ekonomi Bankası Yayınları.
- Kıray, E. (2015). *Osmanlı'da Ekonomik Yapı ve Dış Borçlar*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kocabaşoğlu, U. ve Uluğtekin, M. (1998). *Salnamelerde Kayseri-Osmanlı ve Cumhuriyet Döneminin Eski Harfli Yıllıklarında Kayseri*. Kayseri: Kayseri Ticaret Odası Yayınları.
- Köksal, O. (1998). Adliye Örgütünün Problemleri ve Yapılması Gerekli Düzenlemelere Dair II. Abdülhamit'e Sunulan Bir Layiha. *OTAM Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, 9(9), 263-285.
- Kömürcan, K. (1948). *Türkiye İmparatorluk Devri Dış Borçlar Tarihçesi (Düyun-u Umumiye Tarihçesi)*. İstanbul: T.C. Millî Eğitim Bakanlığı İstanbul Yüksek Ekonomi ve Ticaret Okulu Yayınları.
- Mercimek, V. (2007). Türkiye'de Tütün. *Tütün Kitabı içinde*. E. G. Naskali (Editör). (s. 139-154). İstanbul: Kitapevi Yayınları.
- Morawitz, C. (1979). *Türkiye Maliyesi*. Ankara: Maliye Bakanlığı Yayınları.
- Öner, M. (2007). Tatar Halk Edebiyatında Tütünlü Örnekler. E. G. Naskali (Ed.). *Tütün Kitabı içinde* (s. 333-341). İstanbul: Kitapevi Yayınları.
- Öztürk, M., Güvensen, A., Altay, V. ve Altundağ, E. (2014). Tütünün Botaniksel Özellikleri Hakkında Genel Değerlendirme. H. V. Mercimek ve İ. E. Akçiçek, (Ed.). *Mucizeden Belaya Yolculuk Tütün içinde* (s. 11-17). İstanbul: Tarihçi Kitapevi.
- Sarıay, E. (2019). II. Meşrutiyet Döneminde Ankara Vilayeti'nde Asayiş, Suç ve Ceza. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Sarıay, E. (2020). Ankara Vilayetinde Yolsuzluk ve Kaçakçılık Üzerine Bazı Tespitler (1908-1918). *VAKANÜVİS- Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, 5(1), 411-440.

- Seydioğulları, M. (2010). Dünyada ve Türkiye’de Tütünün Tarihçesi, Üretimi, Ticareti ve Temel Politikaları. Z. A. Aytemur, Ş. Akçay ve O. Elbek (Ed.). *Tütün ve Tütün Kontrolü* içinde (s. 3-20).
- Taş, H. (2007). Bursa’da Tütün Ekimi, Hasadı ve Tütünle İlgili İnanç ve Gelenekler. E. G. Naskali (Ed.) *Tütün Kitabı* içinde (s. 577-566).
- Tuğluca, M. (2020). *Osmanlı Devlet–Toplum İlişkisinde Şikâyet Mekanizması ve İşleyiş Biçimi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Tuğluca, M. (2003). Ankara: Vilayetin Resmî Gazetesi (1870-1921). Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Thobie, J. (1977). *İnterets Et İmperialisme Français Dans l’Empire Ottoman (1895-1914)*. Paris: Publications de la Sorbonne Imprimerie Nationale.
- Uygur, F. (2023). Reji Döneminde Bafra’da Tütün-Sigara Kâğıdı Üretimi ve Kaçakçılığı Üzerine Bir Araştırma. O. Köse (Ed.). *Tarihî, Sosyal ve Kültürel Yönleriyle BAFRA (Cilt-2)* içinde (s. 167-183). Ankara: Berikan Yayınevi.
- Yapıcı, Ş. (2021). H. 1133 (M. 1721-1722) Tarihli 97 Numaralı Ankara Şer’iyye Sicilinin Transkripsiyon ve Değerlendirmesi. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yılmaz, F. (2011). *Osmanlı’nın Borç Batağı–Düyun-u Umumiyye*. İstanbul: İz Yayıncılık.
- Yılmaz, F. (2005). *Osmanlı İmparatorluğu’nda Tütün*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü.
- Yılmaz, F. (1996). *Devlet Borçlanması ve Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Dış Borçlar (Düyun-u Umumiye)*. İstanbul: Birleşik Yayıncılık.
- Yücesoy, A. A. (2017). Şuray-ı Devlet (1868-1876). *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 8(2), 187-216.
- Zaitsev, İ. V. (2007). Kırım Hanlığında Tütün ve Sigara Kullanımı (XVII-XIX). E. G. Naskali (Ed.). *Tütün Kitabı* içinde (s. 98-106). İstanbul: Kitapevi Yayınları.
- Quataert, D. (2020). *Osmanlı İmparatorluğu 1700-1922*. (A. Bertay, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.

Summary

The main purpose of this study is to shed light on the corruption case of Kasapyan Nazmi Efendi, who was employed as a warehouse clerk in the Ankara Reji Administration established in Ankara province by the Reji Company, which was organised on 14 April 1884 to control tobacco throughout the empire, between 1904 and 1910. The main purpose of this study is to examine the information obtained within the scope of this subject and to determine how the trial process took place and how it was concluded.

Between 1904 and 1910, this theoretical study, which deals with the judgement process of Kasapyan Nazmi Efendi, consists of three main parts in addition to the introduction. In the first of these stages, information on the establishment process of the Ankara Reji Administration, where the official was employed, as well as its organisation and staff structure is given. The second stage focuses on the first court where the judgement process was initiated, the Ankara Vilayet-i Meclis-i İdare-i Bidayet Court, and focuses on the process of hearing the case in the provincial court. Finally, in the third stage, the developments of the case process in the Court of Appeal of the Şûrâ-yı Devlet Muhakemat Department in order to appeal the decision of the previous court are discussed.

With this aim and methodology, the findings of the subject were determined in many aspects. As a result of the researches, it was determined that tobacconist was one of the most important and widespread occupational groups in the Ankara region. This situation led to the organisation of the Reji Company, which controlled tobacco throughout the empire since 1883, in the region. Within this framework, under the roof of Ankara Reji Administration, Ankara Central Reji Chief Directorate, Kayseri Reji Directorate, Kırşehir Reji Directorate, Çorum Reji Directorate and Yozgat Reji Directorate were organised in the sanjak centres. Official offices were established in the towns attached to the sanjak centres. Civil servants were appointed in villages and sub-districts attached to the towns. With this organisational structure, the administration tried to control all kinds of activities related to tobacco until the remotest corner of the province. This led to the formation of a crowded staff structure. Naturally, this situation led to uncontrolled organisation. This lack of control led to attempts by officials to embezzle money belonging to the administration. It has been determined that such attempts, which occurred in company branches operating in most parts of the Empire, were also experienced within the Ankara Reji Administration.

Kasapyan Nazmi Efendi started working as a warehouse sales clerk at the Ankara Reji Administration on 15 October 1903. One year later, while he was on duty, an allegation was made that he had embezzled money from the warehouse chest. In the judgement process to be initiated upon this allegation, it was determined that the plaintiffs were Sırrı Efendi, the Deputy Prosecutor of the Ankara Reji Administration, Salih Efendi, a reji officer, and Tahsin Bey, another Deputy Prosecutor of the Ankara Reji Administration who would be appointed later. The defendant was the warehouse clerk Kasapyan Nazmi Efendi, his agent Musaddık Efendi and his guarantor Nisan Poladyan Efendi. During the appeal process, which can be characterised as the second stage of the case, Nazmi Efendi and Nishan Poladian Efendi passed away, and Nazmi Efendi's heirs, his brothers Bedros Shamsi Efendi, the commission agent, Artaki Efendi, his wife Nevnik Hanım and his ex-wife Mariya Hanım, became the defendants. The heirs of Nisan Poladian Efendi are his sons Misak Poladian Efendi, Arakil Poladian Efendi and his daughter Meryem Hanım. Kaliman Efendi, who had served as a warehouse clerk at the Ankara Reji Administration before Kasapyan Nazmi Efendi, was another official mentioned in the case. On 22 April 1904, inspector Berachoti Efendi, former warehouse clerk Kaliman Efendi and new clerk Kasapyan Nazmi Efendi kept the account records in order to start the trial process. As a result of the examination of these account records, it was determined that 4.248 kuruş was missing in the warehouse chest and that there was fraud in the sale of 720 kuruş 30 centimetres of cigarettes.

Based on these reports, a trial was initiated on 8 August 1904 at the Ankara Vilayet-i Meclis-i İdare-i Bidayet Court. The court committee consisted of Cevat Bey, the governor of Ankara, Ethem Bey, the bookkeeper, Hacı Rıfat Efendi, the letter carrier, Baba Yavan Efendi, the deputy metropolitan, Agah Efendi and Karlopor Efendi. After the statements taken from the parties, the recesses and the evaluation of the documents obtained, the Court of First Instance decided in the third hearing to collect the missing 4,248 kuruş from Kasapyan Nazmi Efendi and his guarantor Nishan Poladyan Efendi. In addition, 700 piastres belonging to

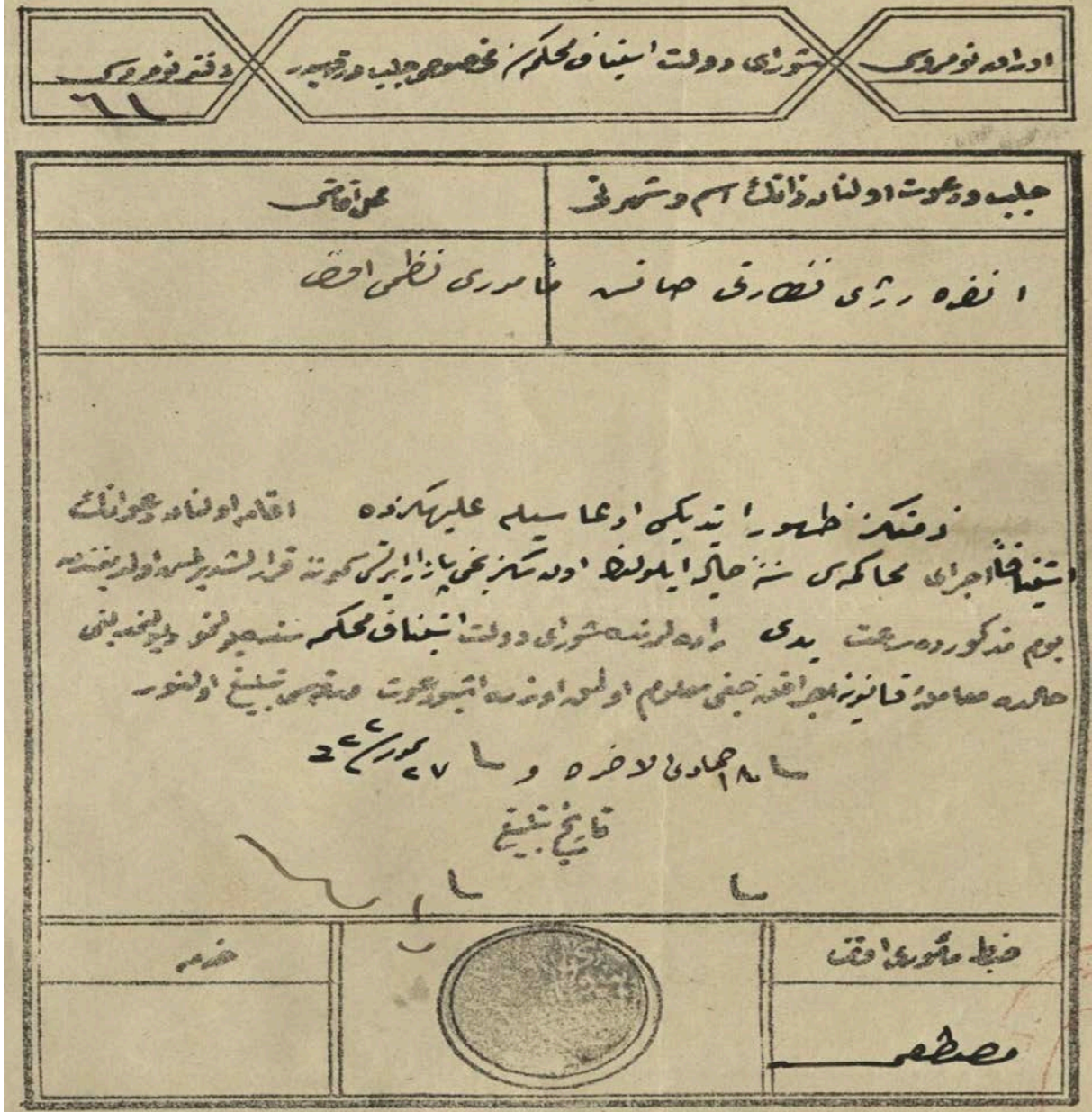
Kasapian Nazmi Efendi, which was in the warehouse safe, was returned. Again, 425 piastres and 20 coins, which were the court expenses, were to be collected from Nazmi Efendi. The decision taken in this direction was approved by the Court of First Instance on 12 January 1905. However, Nazmi Efendi and his guarantor Nishan Poladian Efendi objected to the approved decision and applied to the Court of Appeal of the Shūrâ-ı Devlet Muhakemat Department on 21 February 1905 for the appeal of the case. After the necessary examinations were made by the court committee, it was decided to appeal the decision to the Court of Appeal. Within the framework of this decision, the hearing started on 18 September 1906.

Since Nazmi Efendi and his guarantor Nishan Poladian Efendi died during the appeal process, it was decided that their heirs would be identified and invited to the hearing. Within this framework, the judgement process was initiated by inviting Nazmi Efendi's heirs, namely his brothers Bedros Şemsi Efendi, Artaki Efendi, his wife Nevnik Hanım and his ex-wife Mariya Hanım, as well as Nishan Poladian Efendi's heirs, namely his sons Misak Poladian Efendi, Arakil Poladian Efendi and his daughter Meryem Hanım. None of the heirs except Şemsi Efendi attended the hearings. As a result, on 21 June 1910, the decision taken by the Court of First Instance was approved and it was decided to collect the missing amount and court costs from the heirs of Kasapian Nazmi Efendi and Nishan Poladyan Efendi.

Corruption took place within the regi administration, a private enterprise in the Ottoman economy. The corruption was prosecuted in the state courts. In fact, the local court reached a verdict first. Nazmi Efendi, who was accused of corruption, objected to the result of the first trial. His objection was that the money subject to the case was the money of another non-Muslim official who was in charge before him, and he claimed that he had defrauded his own faith organisation before. He also reiterated that his allegations were based on evidence. When he was found wrong in the trial in Ankara, he applied to the court of appeal in Istanbul, but he died in the meantime. Subsequently, his guarantor Nishan Poladian passed away. Thus, even though the case was appealed, it was finalised through the heirs, not through the persons responsible. Another situation that emerged during the trial was that the brother of Nazmi Efendi, who was accused of corruption, was employed by the Minister of Interior. In addition to this development, which is an important indicator of competence and trust, his other brother did not follow the case. In the last stage, only Şemsi Efendi was the heir who followed the case.

EKLER

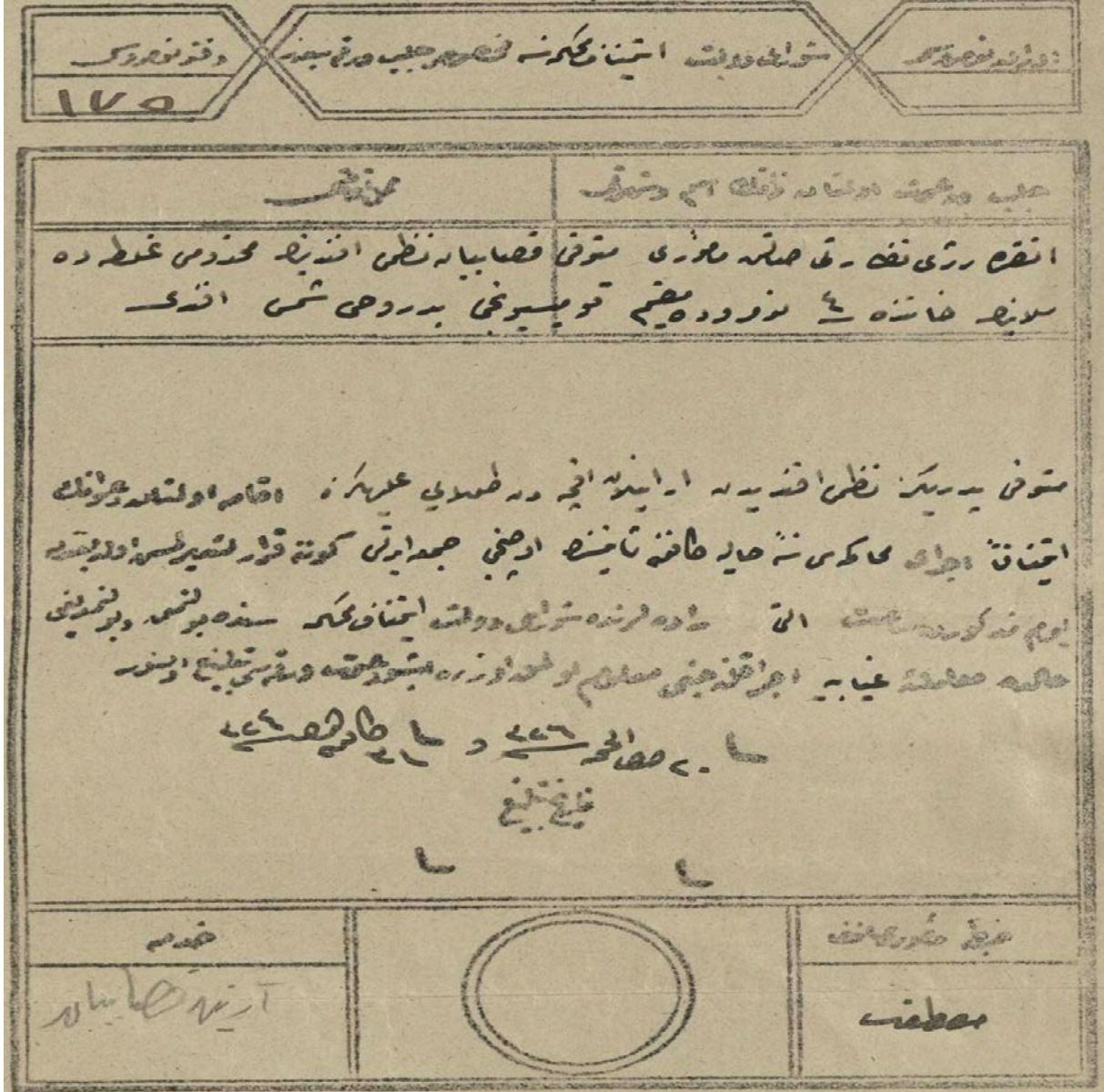
EK-1. Ankara Reji Nezareti Satış Memuru Nazmi Efendi'nin Şûrâ-yı Devlet İstinâf Mahkemesi Celbnâme Evrakı.

Kaynak: BOA. ŞD. Dosya No: 1357, Gömlek No: 1.

Evrak Numarası:	Şûrâ-yı Devlet İstinâf Mahkemesi'ne Mahsus Celb Varakasıdır	Defter Numarası: 61
Celb ve dâvet olunan zâtın isim ve şöhreti: Ankara Reji Nezâreti Satış Memuru Nazmi Efendi		Mahâl-i ikâmet:
Zimmetinizde zuhûr ettiği iddiasıyla aleyhinzde ikâme olunan da'vâ istinâfen icrâ-yî muhakemesi sene-yî halliye eylülün on sekizinci pazartesi gününe kararlaştırılmış olduğundan yevm-i mezkûrda saat yedi râddelerinde Şûrâ-yı İstinâf Mahkemesi'nde bulunmak ve bulunmadığı halde mu'âmele-yî kanûniye icrâ kılınacağı ma'lûm olmak üzere iş bu dâvet varakası tebliğ olunur. Târih-i tebliğ: Fi 18 Cemâziyevevvel ve Fi 27 Temmuz 1322.		
Hâdeme:	Zabt Memuru Efendi: Mustafa	

EK-2. Komisyoncu Bedros Şemsi Efendi'nin Şûrâ-yı Devlet İstinâf Mahkemesi Celbnâme Evrakı.

Kaynak: BOA. ŞD. Dosya No: 1357, Gömlek No: 1.

Evrak Numarası:	Şûrâ-yı Devlet İstinâf Mahkemesi'ne Mahsus Celb Varakasıdır	Defter Numarası: 175
Celb ve dâvet olunan zâtın isim ve şöhrati:		Mahâl-i ikâmet:
Ankara Reji Nezâreti Satış Memuru Müteveffâ Kasapyan Nazmi Efendi'nin mahdümü Galata'da Selanik hânesinde 4 numarada mukim Komisyoncu Bedros Şemsi Efendi		
Müteveffâ pederiniz Nazmi Efendi'den aranılan akçeden dolayı aleyhinde ikâme olunan da'vânın istinâfen icrâ-yî muhakemesi sene-yî halliye kânunusaninin üçüncü cumartesi gününe kararlaştırılmış olduğundan yevm-i mezkûrda saat altı râddelerinde Şûrâ-yî Devlet İstinâf Mahkemesi'nde bulunmak ve bulunmadığı halde mu'âmelat-ı giyâbiye icrâ kılınacağı mâlûm olmak üzere bu dâ'vet varakası tebliğ olunur. Târih-i tebliğ: Fi 20 Zilhicce 1326 ve Fi 31 Kanunuevvel 1324.		
Hademe: Artin Kasapyan	Zabt Memuru Efendi: Mustafa	